

Sigle XVII

Antoni Bonaventura Guerau i Monllor

N la galeria de rellevants personatges valencians, que vinc presentant, apareix la figura venerable del Dr. Antoni Bonaventura Guerau, natural de l'industrial i llaboriosa ciutat d'Alcoy, tan entranyablement unida a la diocesis valentina. Per aixo, se sent u feliç de poder retre public homenatge a tants i tants pobles del nostre antic i sempre nou Regne de Valencia en les persones dels seus ilustres fills.

I. DADES BIOGRAFIQUES

Els pares del Dr. Mn. Antoni Bonaventura Guerau els dien Antoni Guerau i Josefina Monllor.

Després de realitzar els seus estudis primaris en les aules de la seua ciutat natal, sos pares decidiren que continuara els estudis en l'Universitat de Valencia. En l'archiu de la nostra Universitat Lliteraria, manuscrits 19 i 84, consta que els dies 11 i 26 de maig de 1635, Antoni Bonaventura Guerau i Monllor rebia els respectius tituls de bachiller i de mestre en Arts.

Com se va sentir cridat per Deu al sacerdoti, cursà en Valencia els seus estudis de Teologia; el 18 de febrer de 1639 rebia el diploma de bachiller, i el 29 de novembre del mateix any, l'apreciat titul de doctor.

En atencio a les qualitats de la seu preclara inteligença, per dos voltes fon catedràtic de Filosofia i després de Teologia, examinador d'Arts, prefecte d'estudis del Real Colege de Corpus Christi i qualificador del Sant Ofici.

De les seues qualitats intelectuals fa esta breu descripcio don Vicente Ximeno: «En les Llengües Llatina, Grega i Hebreu fon molt perit; en la Filosofia, ingenios; en la Teologia Escolastica, profunt; en les Sagradas Lletres, molt versat i en l'Eloqüència Cristiana, destríssim. Acompanyava totes estes qualitats ab una erudicció quasi infinita».

Al vacar en 1648 una pabordia i catedra de Teologia Escolastica per la mort de D. Hermenegilde Matheu i Sanz, germa del famos Llorenç Matheu i Sanz, l'obtingue el nostre Antoni Bonaventura Guerau, qui la regentà prop de dihuit anys, en molt de profit i admiracio de tots.

Ya paborde, ingressà en la Congregacio de l'Oratori de Sant Felip Neri, tan pleto ric i abundos en la nostra ciutat i aplegà a ser preposit de la seu Real Casa, a on va morir l'any 1666, el dia 18 de març.

Aproveite este moment per a ilustrar els llectors sobre lo que han significat els pabordes en l'història de l'Iglesia Valentina.

Esta figura del paborde es propria i exclusiva de la nostra Iglesia Valenciana, encara que paradoxalment siga desconeguda per a la majoria dels valencians.

En el titul *Orige i progres de les pavordies de la Sancta Metropolitana Iglesia de Valencia* aparegue, editat per la Reverenda Cambra Apostolica de Roma, un llibre de 119 pagines, l'autor del qual es D. Lluís Crespi de Borja, en el seudonim Silvio Ciprés de Povar. Este llibre nos oferix les dades i els documents mes importants sobre les pavordies fins a l'any 1641.

Les primeres dotze pavordies varen ser creades pel bisbe dominic Fra Andreu d'Albalat (1248-1276) d'acort en el Capítol Catedralici, l'any 1259, «despres de moltes conferencies i altercats sobre la materia».

Tal com consta en les Constitucions de la Seu, estos dotze primers pabordes o prepositos s'encarregaven, cada mes, u, de l'administracio dels bens de la Taula Capitular i de donar als beneficiats i als canonges residents, cada dia, la porcio correspondent i assignada. D'aci que se'ls denominara pabordes del mes de giner, febrer, etc. El nomenament d'estos pabordes era a perpetuitat: «sit perpetuo, firmato et inviolabilis».

Algu ha escrit, no fa molt de temps, que «en su origen fueron doce los pabordes o prepositos, todos seglares, a los que se encomendó la cobranza y administración de los frutos y rentas de la mesa capitular». No se d'a on s'haura tret eix autor aixo de seglars. Lluís Crespi de Borja, en la seu obra ades citada, diu expressament que les pavordies, des de la seu fundacio, tenien la qualitat de benifets, i estos sempre s'han assignat a membres del clero, no als seglars. Es mes, estos benifets no eren simples benifets, sino que tenien la categoria de dignitats. En u dels nomenaments es diu textualment: «Quatenus si, per diligenter examinationen, eunden Laurentium ad hoc idoneum esse repereis, super quo tuam conscientiam oneramus, Praeposituram praedictam, quae inhibi DIGNITAS vel officium existit et cuius fructus...»

Les rendes que percebien els pabordes eren molt copioses, tant que pel temps, cada u d'ells aplegà a posseir de tres i quatremil ducats, i alguns, set i fins noumil.

Aço feu que no a soles els canonges, sino tambe els bisbes i els cardenals posaren tot el seu interes en conseguir estos pabordes.

Per tal d'evitar els consegüents pleits entre canonges i pabordes, el dia 31 d'octubre de 1553 Sant Tomas de Villanueva decidi suprimir les pavordies a mida que anaren vacant per mort dels seus posseïdors i que

revertiren els seus beneficis en la Taula Capitular. El Papa Juli II confirmà esta decisió del prelat valenti l'any següent, 1554.

Nos consta que la pabordia d'agost, en 1578, passà a la Taula Capitular, i tambe les d'abril i maig en 1581. No va seguir la mateixa sort la de febrer, vinculada a la familia dels Borja; pero, al ser nomenat canonge de Toledo son posseïdor D. Tomas de Borja, en 1584, els Jurats de la Ciutat, Cap i Casal del Regne, alcançaren la renúncia de la pabordia a favor de l'Universitat, creada pel Papa xativenc Aleixandre VI.

Esta renúncia fou acceptada pel Papa Sixt V, qui, en este motiu, publicà una bula, datada el 30 d'octubre de 1585, que es un document de gran importància sobre el futur de la nostra Universitat Valenciana. Com es de supondre, D. Tomas de Borja es reservà per ad ell i la seua família una determinada quantitat; mes, de la quantitat restant es van fundar dihuit pabordies, en l'obligació, per als seus titulars, de llegir, en l'Universitat, Teologia, Canons i Lleis.

Esta es l'història de la fundació de les dihuit pabordies: sis per a catedres de Teologia, sis per a les de Canons i sis per a les Lleis.

El Patriarca Sant Joan de Ribera, que va vindre a Valencia en desjos de reforma de l'Universitat, tingue la seu bona part en est assunt de les pabordies, assunt que li fou difícil, per no dir impossible, de resoldre.

Entre estos pabordes-catedratics i els canonges es van seguir entaulant les antigues qüestions econòmiques i de preminències. Realment, no es van proveir mai estes dihuit catedres, fruit d'aquella pabordia dels Borja. En 1648, el Papa Inocenci X reduí a deu estes pabordies-catedres, i el Concordat de 1851 les suprimí al temps que als sis ultims pabordes se'ls concedia la dignitat de canonges.

El notable escriptor de l'Universitat de Valencia, Ortí Figueroa, ha dit d'estos pabordes. «Estos han sabut eixercir exactíssimament els grans fins que expressà haver tingut en l'elecció d'estes prebendes la santitat de Sixte V, dient que les havia instituït per a l'augment del cult divi, de l'esplendor i llustre d'esta Universitat, d'este Regne, de la religio christiana i de l'Iglesia de Valencia».

II. OBRA LLITERARIA

La figura extraordinaria del Dr. Mn. Antoni Bonaventura Guerau, mereix est estudi sobre la seua obra lliteraria.

I vull seguir-lo en dos elogis molt valiosos que d'ell fan el P. Maties Borrull i D. Antoni Lázaro de Velasco. El del primer es lapidari: «Vir infinitae pene eruditionis» (home d'una erudicio quasi infinita); el del

segon, resa aixina: «Oráculo de sabiduria, dechado de virtudes, exemplo de los hombres, columna de la insigne Universidad de Valencia y único maestro, per excelencia de todos».

El Dr. Mn. Guerau, a mes de posseir profundissims coneiximents en totes les rames del saber huma, fon un orador grandiloquènt, que cativava els auditors en el seu estil sublim, en la seu clara pronunciacio, en el seu to de veu en l'agilitat en els seus gests.

El mestre Guerau era a sovint invitat a prendre part en les majors i mes compromeses solemnitats que se celebraven en la ciutat i en son Regne pels mes diversos motius.

Encara es conserven hui editats alguns dels sermons predicats per ell, que venen com una chicoteta mostra de la gran quantitat que se'n guardaven de manuscrits en la Real Casa de la Congregacio de Sant Felip Neri. Heus-ne aci uns quants:

1. EN LLENGUA VALENCIANA

- *Sermó per a la festa del segon centenar de la canonizació del pare Sanct Pere en la Seu de Valencia, en lo any 1655.*

Este sermó es troba editat en les pagines 120-153 de l'obra de D. Marc Antoni Ortí, que du per titul *Segundo centenario de los años de la canonización del valenciano apóstol San Vicente Ferrer, concluyó el día de San Pedro i San Pablo, 29 de junio del año 1655*, en Valencia, per Jeroni Vilagrassa, carrer de les Barques. Any 1656.

- *Sermó de les festes de les noves certes de la canonizació del benaventurat Sanct Tomás de Vilanova, que feu la molt lleal y coronada ciutat de Valencia, Dimecres, 21 de maig, en lo Convent de la Nostra Senyora del Socors, any 1659.*

Este sermó està en les pagines 235-248 de l'obra de l'autor anteriorment citat, titulada *Solemnidad festiva com que, en la insigne, leal, noble y coronada ciudad de Valencia, se celebró feliz nueva de la canonización de su milagroso arzobispo Santo Tomás de Villanueva* en Valencia, per Jeroni Vilagrassa, carrer de les Barques, any 1659.

- *Sermó en les exequies del reverent, frare Pere Esteve, predicador apostolic y comissari de la Casa Sancta de Jerusalem.*

Està impres este sermó en les pagines 373-386 de l'obra del P. Fra Cristofol Mercader, que du per titul: *Vida admirable del siervo de Dios, fray Pedro Esteve, predicador apostólico y comisario de Jerusalén, en la Sancta Provincia de S. Francisco de Valencia*, «en Valencia, per Francesc Mestre, impressor del Sant Tribunal de l'Inquisicio, junt al moli de Rovella, any 1677.»

2. EN CASTELLA

- *Sermón octavo a las dichosas nuevas de la canonización del beato padre don Tomás de Villanueva. Predicole el doctor Antonio Buenaventura Guerau, pavorde de la Santa Iglesia Metropolitana de Valencia, catedrático de Santa teología expositiva en la Universidad, Presbítero de la Congregación del Oratorio de San Felipe Neri y calificador del Santo Oficio, en la Iglesia Mayor, domingo, 18 de mayo de 1659.*

Es troba impres este sermo en l'ades citada de D. Marc Antoni Ortí sobre les festes de la Canonisacio de Sant Tomas de Villanueva, pagines 177-195.

- *Oración fúnebre a la muerte del Rey nuestro Señor Felipe IV, el grande, en las exequias que hizo la ilustre, noble, leal y coronada ciudad de Valencia, en su Iglesia Metropolitana.*

Esta important oracio funebre, de trentaquatre pagines s'encontra inserida entre les pagines 182 i 183 de l'obra de don Antoni Lázaro de Velasco, que es titula: *Funesto jeroglífico, enigma de mayor dolor; que, en representaciones mudas, manifiesta la muy noble, antigua, leal, insigne y coronada ciudad de Valencia, en las onrras fúnebres de su Rey Felipe el grande, 4º de Castilla y 3º de Aragón,* «en Valencia, per Jeroni Vilagrassa, impressor de la ciutat i del Sant Tribunal de l'Institucio, junt al Moli de Rovella, any 1666.»

- *Relación y noticia cierta de los prodigios que sucedieron en el hurto y hallazgo del Santísimo Sacramento en la villa de Alcoy, con otras maravillas de este sagrado misterio,* «en Valencia, per Francesc Cipres, any 1671.»

Totes estes obres, les he comprovades yo personalment, pero no, per desgracia, les atres dos que cita D. Vicent Carbonell en la seu obra *Centuria de Alcoy* i que son *Tratado de Metheoris i Vida del venerable Fr. Pedro Esteve, comisario de Jerusalén.*

A través de la llectura de l'obra, que nos ha quedat, del Dr. Mn. Antoni Bonaventura Guerau, es deduix la seu gran cultura i la seu vastissima erudicio. Continuament està citant els classics, els filosofs de l'antiguetat, els sants pares i, sobre tot, la Biblia. Es curios que, en una d'eixes obres, aduix dihuit texts dels *Llibres dels Reis*. Tambe es prou curios que, en els sermons en llengua valenciana entremescla algun que atre refrany valencià com este: «El qui no pot segar, que espigole».

III. DENOMINACION DE LA LLENGUA

Estos son els testimonis d'alguns autors, segons els quals el Dr. Mn. Antoni Bonaventura Guerau predicava en llengua valenciana:

Marc Antoni Ortí, en la seu ya citada obra sobre el segon centenari de la canonisacio de Sant Vicent Ferrer, afirma «Predicà, en esta ocasió, en llengua valenciana com s'estila en la ciutat en les festes que corren pel seu conte i assenyaladament, tots els anys: els dies de Sant Jordi i Sant Dionis Areopagita, perque, en estos dies, se celebren les memories de la conquesta de Valencia, i també el dia de Sant Miquel es predica, en la Casa de l'Ajuntament, en este mateix idioma, per ser propi de la ciutat i estar ella molt atenta a la conservació de son llençage natiu» (pags. 115-116). Crec que sobren els comentaris.

Fra Josef Rodríguez, en la seuva *Biblioteca Valentina*, diu textualment: «Fue nuestro pavorde de los eminentes oradores que ha gozado nuestra nación, en la pronunciación y retórica, de nuestro idioma valenciano» (pag. 60, col. 2^a).

I don Vicent Ximeno, en el II volum de la seuva obra *Escritores del Reyno de Valencia*, al referir-se a l'erudicio i oratoria del Dr. Guerau, diu que predicava «ab una tan natural i ajustada propietat en el llençage, ya fora castellà, ya valencià o be llatí, que desijosos, en totes bandes, d'escoltar-lo, apenes li donaven temps per al descans» (pag. 43, col. 1^a).

Es el mateix D. Antoni Bonaventura Guerau, qui en el sermo, ya citat, sobre Sant Vicent Ferrer, diu i repetix el nom de llengua valenciana, idioma valencià.

Per mes que en son moltes, nomes vaig a donar dos de les seues cites:

«Perque est (Sant Vicent), predican en Valencia, predicava en valencià, i si hi havia algun castellà, que perdonas; mes la predicacio de Vicent era tan portentosa, que tots los entenien» (pag. 137).

«Locutus sum in lingua mea: parli en la mia llengua; no diu “parli ab la mia llengua”, perque tots parlem en la llengua, sino “in lingua mea”, en lo meu idioma».

Com ell ho feia, deixem-nos-en ya d'eufemismes: es hora de dir, ben clar i ras a tos els vents, que els valencians parlem i escrivim, tant si es vol com si no es vol, en el nostre idioma, en la nostra llengua valenciana.

SEGUNDO CENTENARIO
DE LOS AÑOS
DE LA CANONIZACION
del Valenciano Apostol San Vicente Ferrer,
concluydo el dia de San Pedro, i San
Pablo, 29. de Junio, del
año 1655.

CELEBRADO POR LA INSIGNE, NOBLE Y
i Coronada Ciudad de Valencia, d
dichosa Patria.

DIRIGIDO A LOS MUY ILVSTRES
señores Jurados, Racional, Sindicatos de la
Ciudad, i Escrivano de la Sala.

P O R

D O N M A R C O A N T O N I O O R I ,
Secretario de la misma Ciudad, del Ejercicio Brago Militar,
de los Efectos de los tres Estamentos, de los 36. de la Costa
Maritima, de los 36. del servicio de las Corres del año 1645.
Contador de la Cofia, Escrivano de la fabrica del
rio, i Regente el libro de memorias
de la Ciudad.

L A M B U C O N . L I C E N C I A :

En Valencia: Por Gerónimo Villagrassia, en la calle de
las Barcas. Año 1656.

S E R M O
DE LES FESTES
DE LES NOVES CERTES
DE LA CANONIZACIO DEL BEN.
aventurat Sanct Tomás de Vilanova, que feu la
molt Ilustre, Leal, y Coronada Ciutat de Valencia,
Dimecres 21. de Maig, en lo Convent de
Nostra Senyora del Socors
any 1659.

PREDICAL LO DOTOR ANTONI BO-
naventura Guerau, Mestre en Arts, i Examinador Ca-
thedratic, que func en la Universitat dos Vegades. En Theo-
logia Dotor Examinador, y Cathedratic de la Sæda Theo-
logia Expositiva, Faverdre de la Santa Esglesia Me-
tropolitana, Predicador de la Ciutat, Prevere de la Real
Casa de la Congregacio del Oratori de Sanct Felip
Neri, Calificador del Sanct
Ofici.

M m

EVGE

Portada del *Sermo de les festes de les noves certes de la canonizacio del benaventurat Sanct Tomás de Vilanova, que feu la molt Ilustre, Leal, y Coronada Ciutat de Valencia,...*
Convent de Nostra Senyora del Socors. Valencia, any 1659.

Sermo predicat pel Dr. Antoni Bonaventura Guerau.

Fra Cristofol Mercader

NTRE uns atres motius, m'ha mogut a escriure sobre este religios, l'amistat que m'unix en els seus germans de religio, residents en l'actual convent de Sant Llorenç, enclavat en la demarcacio parroquial de Sant Esteve parroquia de la que he segut el rector.

L'afabilitat franciscana que caracterisa al superior de la casa i archiver provincial, el reverent pare Benjami Agullo, m'ha permes entrar en l'archiu de la provinica i fullejar alguns documents de remarcat interes per a oferir esta aportacio sobre el pare Fra Cristofol Mercader, francisca observant.

I. DADES BIOGRAFIQUES

Este venerable i ilustre religios naixque en la nostra ciutat, Cap i Casal del Regne, d'una familia de nobles cavallers, que van intervindre, al costat dels seus reis, en els principals fets d'armes, a mes d'ocupar relevant carreccs en el Govern de Valencia, des de l'Edat Mija. El germa del nostre religios francisca, Manuel Mercader Ivey, fon assessor civil en la Governacio Civil de Valencia i del Consell de la seu majestat el Rei.

Tal com corresponia al seu noble llinage, Cristofol Mercader va fer els seus primers estudis en les millors aules valencianes; pero, en sentirse cridat per Deu a una vida de major perfeccio, deixà son brillant pervindre en el mon i demanà ser admes en el real convent de Sant Francesc de Valencia, celebre en els anals de la nostra historia patria, no solament per la seu riquea monumental, sino tambe pels genis que l'habitaren.

El pare Mercader ha passat pels fasts d'este convent francisca com u dels religiosos mes erudits de la seu epoca.

Per les seues famoses aules de Filosofia i Teologia passà Cristofol Mercader com un alumne aventajat i com un model d'aquell «Estudi».

Des de jove donà mostres de la seu aficio a l'oratoria sagrada, fins aplegar a conseguir el carrec de predicador de la cort real, tant en Madrit com en Valencia.

Com a home de govern va ser designat per al carrec de definidor, i per les seues qualitats lliteraries fon elegit croniste oficial de la província franciscana.

II. ELS SEUS ESCRITS

L'obra principal que es conserva editada del pare Fra Cristofol Mercader es la *Vida admirable del siervo de Dios Fra Pedro Esteve, predicador apostólico y comissario de Jerusalen, en la santa provincia de San Francisco de Valencia*. Este llibre fon impres en les prenzes tipografiques de Francesc Mestre, l'any 1677, en 4^{rt}.

Unes atres obres seues son les següents:

Ideae Sacrae Evangelicase ex littera decantata ab Ecclesia Romana; et annotationes curiosae concionatoribus; observatae a doctissimis et eruditissimis magistris, sicuti al ilustrissimo d. Dr. Fr. Bartholome Garcia de Escañuela, minorita, episcopo de Puertorico, editada en Valencia, per Didac de la Vega, l'any 1683, en 8^{au}.

Diffinitiones Theologiae moralis ex Diana editada en Valencia, per Didac de la Vega, any 1683, 3n, 8^{au}.

Chronicas de la Santa Provincia de la Obbservancia de S. Francisco de Valencia.

El P. Josef Rodríguez, en la seu obra *Biblioteca Valentina*, pagina 101, col. 1^a, diu d'estes *Chroniques*: «Las he leido y están con licencias y aprobaciones dispuestas para imprimir». No sabem si relament van ser impreses, ya que, per mes investigacions que he fet en uns quants archius, no he trobat ni rastre d'elles.

III. EL SEU ESTIL

Els censors del llibre del P. Mercader, sobre la vida del Pare Esteve, me van a dispensar de fer un juï critic de l'obra i de les eminent qualitats de tan plausible escritor.

D'entre ells cal destacar els juïns de dos religiosos franciscans, censors de l'orde, i el del rector de Sant Bertomeu, censor de la curia arquebisbal:

– El P. Fra Cosme Pavia, llector jubilat i guardià de Sant Francesc el Real de Valencia, diu en el seu dictamen: «Y cuando yo adelantadamente no tuviera conocido su gran ingenio y experimentado su estudiioso desvelo, así en lo Escolástico y Expositivo, como en toda humana literatura, me informaría seguidamente este libro, que es el más fiel reflejo de su alma y potencias, como decía Sydonio: «Ita mens patet in libro, sicut vultus in speculo».

- Fra Crisostom Bernabeu, llector jubilat i regent de l'estudi d'esta Santa Província Franciscana, diu en la seu censura «Resplandece singularmente la sabiduria del autor de esta obra, pues, proponiendo a la contemplación un dechado de perfetissimo de virtudes con curiosos puntos de escritura, teología, humanidades, con un estilo retórico lacónico manifiesta la universalidad de sus noticias».

- Finalment, el Dr. M. Josef Leonart Esteve, mestre en Filosofia, catedràtic i examinador de Teologia i prior rector de Sant Bertomeu, de València en la censura que fa d'este llibre, diu: «El P. Mercader supo con primor darle estable y rico asiento, en este libro de oro por lo grave y brillante de su doctrina, de jacinto por lo diáfano y celeste de su claridad, de púrpura ardiente por su devoción, de byssò sutil por su delgado estilo». «Facies ex auor, hyacinto, purpura et byssò.»

IV. DENOMINACIÓ DE LA LLENGUA

El P. Cristofol Mercader, bon valencià, va tindre a gala repetir una i mes voltes, a través del seu llibre, Llengua Valenciana, al denominar la nostra llengua. N'hi ha prou en estos eixemples:

«Apliccó la fábula de la encina y la caña, en su “Lengua valenciana”, en que siempre predicava (pag. 47).

«Ponderando aquella autoridad de Cristo, por San Mateo, no viene a llamar los justos, sino los pecadores, dixo en “lengua valenciana”, en que siempre predicava» (pag. 52).

«Compuso unos gozos a la santa imagen Nuestra Señora de la Montaña, que en “lengua valenciana” dezian» (pag. 97).

«Los ojos puestos en el cielo, cortando el discurso, que se seguia, dixo en su “lengua valenciana” (pag. 132).

«Y otras dos, con su gracejo acostumbrado, huyó la cabeza a la mitra diciendo al Rey en su “lengua valenciana”» (pagina 144).

«Hizo prevención de varias medicinas, polvos clisteres, que el siervo de Dios llamaba en “lengua valenciana” “carabines esquerres”» (pag. 170).

Estime que estos testimonis acabats d'aduir son prou explícits per a demostrar complidament que el P. Mercader, junt en els seus antecessors valencians reconeix paladinament que la nostra llengua té un nom propi, i distint del de les autres d'Espanya; el de LLENGUA VALENCIANA.

A LA MUY NOBLE. LEAL Y CORONADA CIV- DAD DE VALENCIA.

REPRESENTADA POR LOS MUY ILVSTRES SEÑORES.

ROMVALDO TANZO DE CALAHOR-
ra, Vasíete, y Toledo, Generoso, Jurado en Cap de
Nobles, y Generosos: Pedro Iob Periz, Jurado en
Cap de Ciudadanos: Onofre Sanz de la Llosa , y
Cruilles Generoso , Señor de Guadacequies: Josef
Gil de Torres, Sindico que fue de la Ciudad de Va-
lencia, y su Embaxador a la S. C. R. M. del Rey
N. S. Carlos Segundo (que Dios guarde :) Inacio
Gabriel: Agustín Barrera, Ciudadanos, Jurados de
la muy Ilultre Ciudad. Pedro Antonio Torres, Ras-
cional: Vitorino Fores, Sindico de la Cama-
ra; y Pedro Rufet , Secre-
tario;

ONGO en las manos de V.S.
el Libro de la *Vida del apostolico*
Lico Varon, y Predicador, Fray
Pedro Esteve, Comissario que fue
de la *Tierra Santa* , y a quien
V.S. quiso tanto, que fue el Bene-
jamio de sus cariños en estos
tiempos, el qual escriviò el Reverendo Padre Fray
Cristoval Mercader de la Seraphica Religion de San
Fran-

Dedicatoria que fa Cristofol Mercader de la seu obra *Vida del Apostolico Varon, y Predicador,*
Fray Pedro Esteve, comissario que fue de Tierra Santa. Valencia, 1677.

VIDA DEL
VENERABLE PADRE
FRAY PEDRO
ESTEVE.

LIBRO PRIMERO:

PATRÍA, Y PADRES DEL SIERVO DE
Dios Fray Pedro Esteve.

CAP. I.

Nace, y dà muestras en su niñez de la virtud, que ha de
profesar toda su vida.

INGVNO que con aten-
cion llegue a considerar el pro-
vido cuidado, que de su Viña
tiene el gran Padre de familias,
dexará de conocer la soberana
Divina providencia , con que
cuida , y ha cuidado de embiar obreros , que a todas
horas cultiven sus plantas. Entre otros pues , que
embió en esta hora de uona , fue muy conocido mi-

▲

niño

Francesc Ramón i González

RA Josep Rodríguez, al referir-se a Francesc Ramón i González en la seu *Biblioteca Valentina*, nos diu estrictament: «Natural de Valencia. parece nombre supuesto. Si no lo fue, quiso dar el nombre y callar su profesión».

I. DADES BIOGRAFIQUES

Per lo vist, Rodríguez no aplegà a llegir la dedicatoria que Francesc Ramón i González feu del seu llibre: «A la serenessima señora sor Dorotea de Austria, religiosa en el Real Convento de las Descalças de la Villa de Madrid», perque, en esta dedicatoria, apareix claríssimament que Francesc Ramón i González era «capellán», sacerdot i llicenciat. La L de llicenciat apareix tambe en la portada del llibre. Allo que si es possible, per lo que es llig en l'aprovacio del doctor Vicent Noguera, es que utilisara el seudonim de «P. Vicent Claudio».

II. LA SEUA OBRA

L'unica obra, d'est autor, que ha aplegat a nosaltres –yo a lo manco, no en se d'una atra–, es la que du per titul: *Sacro Monte Parnaso de las musas católicas de los Reynos de España, que unidas pretenden coronar su frente y guarnecer sus faldas con elegantes poemas en varias lenguas. En elogio de los mundos y el Sol de Oriente, S. Francisco Xavier, de la Compañía de Jesús*.

El llibre es un bon eixemplar en 4^{rt}, de 266 pagines numerades i 22 sense numerar, per als preliminars, en 21 llamines, molt interessants, referides totes elles a passages de la vida de S. Francesc Xavier.

Per mes que molts autors han escrit vides del famos missioner de Navarra. L'obra de González es unica en son estil, puix que presenta com una antologia de poetes que dedicaren els seus versos al sant missioner. Per aixo diu: «A este blanco tiran las plumas más eruditas de España, con tan grandes aciertos, que ninguna yerra el tiro, tanto en el encomio, como en la agudeza y elegancia».

L'ades aludit Mn. Vicent Noguera, doctor en Teologia i canonge penitenciari de la Seu Metropolitana valentina, en el juï que fa i dona sobre este llibre diu: «La variedad, el aliño, la cultura de los versos, que componen esta obra, es digna de su argumento. Y cuando admiro la sal y agudeza dellos y veo a este heroe celestial endulçar, al imperio de su voz, las ondas del mar salobres, imagino que Francisco las sales, que al mar le usurpó entonces, las guardó para estos versos».

Pero, referint-nos únicament a les poesies valencianes a través del llibre de Francesc Ramón i González, nos encontrem en unes *Decimes valencianes*, de Joan Geroni Alegre, en un *Romanç* de Vicent López, en unes *Quartetes valencianes* del doctor Joan Francesc Peregrí, en un *Romanç valencià* d'una ploma seriosa de la ciutat d'Alacant, en unes *Quintetes valencianes* d'un religios valencià de l'Orde del serafic Pare Sant Francesc, en unes *Quartilles valencianes* d'Antoni Penalba, en unes *Decimes valencianes* d'un prebendat del Regne de Valencia, en unes *Quintetes valencianes* del llicenciat Domenec Montalt, en unes *Quartetes valencianes* d'un religios de l'Orde del gran Pare Sant Agustí i en un *Romanç valencià* de Ciril Cebria Morales.

Si entrem de ple en les poesies, en llengua valenciana, del nostre biografiat, nos toparem en la grata sorpresa de la seu quantitat i qualitat.

Per tal de seguir un orde en la descripció, hem elegit el dels tituls de les poesies, respectant sempre els que posà l'autor.

Comencem per les *Décimas valencianas*. N'encontre, moltes entremesclades en les pagines 56, 57, 80-81, 104, 117, 118, 140, i 243-244.

En la pagina 98 hi ha unes *Quintillas valencianas* que acaben aixina:

«Y el cel, en esta porfia,
ple d'esteles, molt garrit
li dona, en Jesus Maria,
lo Sol etern, per al dia,
la Lluna, per a denit».

Tambe va escriure unes *Redondillas valencianas* que estan en la pagina 110, i dos *Romances valencianos* en les pagines 157 i 219. El segon d'estos *Romances valencianos* acaba d'esta manera:

«En este romanç acaba
de cantar la meua lira
tal milacre, i pot la ploma
escriure'l de coral, en lloch de tinta».

I, per tal que no falte res, tambe apareixen en el llibre unes *Octavas valencianas*, la primera de les quals, molt bona per cert, diu aixina:

«Qui veu un camp polit de flors i plantes.
que abril i maig destegen a porfia.
en matisos tan bells i colors tantes,

cantant a cors pardals ab melodia,
en estos rars primors no es molt t'encantes,
puix tenen los sentits tanta alegria,
sonant en lo ayre dolces armonies
y vent de flors batalles y porfies».

III. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

Com que l'escrit deu guardar la contextura dels atres dels seu genero, dec acabar-lo referint-me a la denominacio de la llengua valenciana, encara que ya se que mes d'un es va a molestar per aixo, perque passa que a d'alguns de fora i de dins de Valencia no els diuen res ni la Constitucio, ni l'Estatut, ni el propi sentiment del poble valencià, ya que encara nos venen en els eufemismes de «nostra llengua» «llengua vernacula», «llengua dels valencians», etc. si no es que, al ser mes descarats, nos volen enlluernar en el conte de l'unitat o identitat de la llengua valenciana en la veïna del nort, que per a d'ells no es mes que la catalana.

Per descontat, s'haura pogut comprovar que l'autor, al titular cada una de les poesies, ha ficat molta vigilancia en l'adjectivacio: *Romance valenciano*, *Octavas valencianas*, *Redondillas valencianas*, *Decimas valencianas*, *Quintillas valencianas*, etc.

Pero n'hi ha encara mes: val la pena fer notar que en la pagina 166, en el romanç anonim, atribuit a una ploma de la ciutat d'Alacant (per aixo li concedixc mes valor), es lligen estos interessants versos:

«Puix que he escrit en castella
tambe escriure en nostra llengua,
que, en Valencia, sera propia
i, en Castella, sera grega.
Pero es cert que els valencians
entenen (antes) la seuva;
y farem que ploguen coples
com un nuvol que es desplega».

Cal deixar ben patent que Francesc Ramón i González, valencià com nosaltres, al qui ya coneixem un poc mes, tingue la precaucio de dir ben clarament, per a les futures generacions, que Valencia te una llengua propia, molt seuva i diferenciada de les demes del seu entorn, que es la LLENGUA VALENCIANA.

*A LA SERENISSIMA SEÑORA SOR
Ana Dorothea de Austria, Religiosa en el Real
Convento de las Descalzas, de la
Villa de Madrid.*

SERENISSIMA SEÑORA!

O serà (Serenissima Señora) o sá-
dia mia, llegar à los pies de V. Al-
teza, sino deuda, y reconocimien-
to de las muchas horas, que tén-
go recibidas de la Real grandeza
de V. Alteza; y mal pareciera mos-
trarme ingrato, quando en la ocasion presente bus-
can tantos su Real Patrocinio, en la obra ingeniosa
que han escrito los Reynos de España, en elogio del
Grande Apostol de las Indias, y Sol del Oriente San
Francisco Xavier, que como deven à su Evangelica
Predicacion, todas sus medras entrámbos mundos,
con las muchas almas que le ha dado à Dios, sácan-

Francesc de la Torre i Sebil

EGON dumenge de maig! Estem en plena primavera valenciana i en l'esclat floral de la naturalea s'ou a la vegada el glatit impetuós dels cors dels fills d'esta terra beneida, incomparable.

Quan els rosers exhuberants de policromia, i la flor blanca dels tarongers omplim d'embriagador perfum la nostra ciutat, Cap i Casal del nostre Regne, el sol, timidament alvançant sobre el blau del cel, enviarà els seus raigs de llum i color sobre el mantell d'or i pedreria que lluix la nostra «Geperudeta» en el «trasllat», eix acte multitudinari, impressionant, unic i indescriptible, que només els valencians saben entendre i comprendre, perquè es fruit de l'anima colectiva valenciana, trasmesa d'una a una atra generació.

Pero abans d'este «trasllat», quan encara regnen les tenebres de la nit, s'obriran les portes de la capella de la Basilica, mentres s'afanyen per brinar de goig les llums d'este gran dia com a primicia de les pregaries que els vigilants fills i filles valencians ofrenen davant l'altar de la patrona.

Tambe la «Missa d'Infants» ha recobrat la seu força religiosa, i els valencians i valencianes, com una autentica riuada, acodixen a participar en una Eucaristia de sabor i regust casolans i per a escoltar els cants inefables eixits dels llavis d'eixos chiquets valencians que li ofrenen a la Mare del cel, com si foren refilets de canari o de rossinyol, les seues veus entrellaçades en l'aleteig dels coloms de la Verge que revolotegen o reposen en els voladiços dels murs de la capella-basilica de la Mare de Deu.

Las solemne «Missa Pontifical» constitueix la ceremonia oficial religiosa; i de vesprada la processó. Si el «trasllat» resulta indescriptible, ¿qui n'hi haura que puga arreplegar les pregaries dels bons valencians la vesprada del segon dumenge de maig?

Com es desfullen les flors que, des dels balcons, plouen per a convertir-se en excepcional catifa al pas de l'image de la Patrona, igualment i en major intensitat s'obrin els llavis dels fidels de Valencia en fervents oracions; perquè la Mare que passa, es de tots. En cada floreta d'ala-bança hi ha un poema d'amor; en cada «vixca» i en els aplaudiments, un bes de tendror filial per ad Ella, per a la Mare dels Desamparats.

La reflexio que hauriem de fer-nos cada u de nosaltres, ademes, i a part del grau nostre d'amor a Crist i als germans, a eixemple de la Mare, es sobre el nostre grau de valenciania, perque Ella es tambe la «Mare dels bons valencians».

Tota l'istoria de Valencia està marcada en fites marianes. La capella de la Mare de Deu es com el motor que impulsava tot el moviment mariologic valencià i com el gran caliç que oferixen a la Patrona tots els cors dels seus fills.

El cult a l'image de la nostra Patrona s'inicia en les cases particulars i en chicotues capelles; per l'any 1667, el dia 10 de maig era traslladada solemnissimamente a la nova capella, a on cada dia es visitada pels valencians enamorats de la mes bonica i mes bona de les mares.

Aquell acontenyiment deixà marques indelebes en la nostra ciutat. No vaig a tractar ara d'ell, sino de l'home que nos va deixar una cronica detallada i minuciosa de tot lo que ocorregue en Valencia aquells dies. Em referixc a don Francesc de la Torre i Sebil, ad eixe valencià tan injustament desconeget que ni tan sols apareix en els repertoris bio-bibliografics escrits per Rodríguez, Ximeno o Pastor.

I. DADES BIOGRAFIQUES I SOBRE LA SEUA OBRA

No es facil reconstruir la seu biografia; mes per les obres escrites per ell i que s'han conservat fins als nostres dies, sabem que era valencià i cavaller de l'habit de Calatrava.

En la biblioteca de l'Universitat Lliteraria Valentina hi ha tres obres d'ell, les tres editades per Jeroni Vilagrassa en 1665, 1668 i 1670. El titul abreviat d'estes obres per orde cronologic, es: *Luces de aurora*, obra publicada en motiu del privilegi de huitava, concedit pel papa Aleixandre VIII, a la festa de la Purissima Concepcio; *Reales Fiestas*, en la que descriu els actes celebrats ací, en Valencia en occasio del trasllat de l'image de la Mare de Deu dels Desamparats a la nova capella, en 1667; i *El peregrino Atlante*, referida a sant Francesc Xavier.

Sobre la figura lliteraria de don Fransesc de la Torre i Sebil, el censor del seu llibre *El peregrino Atlante*, el doctor de renom don Joan Batiste Ballester, fa est elogi: «Solamente yerra cuando no escribe el florido, maravilloso i singular ingenio de don Francisco de la Torre plectro de Apolo, citara de Orfeo, delicias de las Musas, admiración de Pindo, reclamo del aplauso y gloria de la Corona de Aragón».

I el Dr. Gaspar Tahuenga, preposit de la Real Congregacio de l'Oratori del Patriarca Sant Felip Neri, de Valencia, en el seu informe del llibre *Reales Fiestas* afirma que lo millor es «La ingeniosa y veridica relación o historia que haze de estas Reales Fiestas el autor, que

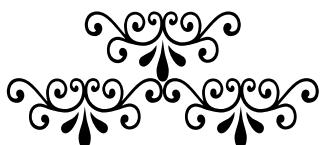
las escribe, digno del aplauso universal, que le han merecido sus aven-tajadas prendas y acertados escritos y de mayor recomendación y alabaza que la mia».

II. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

Don Francesc de la Torre i Sebil, eixe gran desconegut pero fecunt i bon escritor, tant en prosa com en vers, no podia faltar al gran concert de veus valencianes que s'alcen vibrants per a repetir-nos, sense cansar-se'n, als valencians de hui i d'ara, que la nostra llengua te un nom propi seu nomes i intransferible: el de Llengua Valenciana.

Es la seu obra; *Reales fiestas que dispuso la noble, insigne coronada i siempre leal ciudad de Valencia, a honor de la milagrosa imagen de la Virgen de los Desamparados, en la traslación a su nueva sumptuosa capilla*, al descriure, en son propi estil culterà les bellees de la nostra ciutat, l'història de l'image de la Patrona i la seu capella, els milacles, el prego d'estes, els sermons i elogis, la justa lliteraria, els bous, els focs d'artifici i lluminaries, les processons, els jeroglífics, els altars, les roques i carrosses, les comedies, etc., quan titula u dels romanços en honor de la Verge, escrit en idioma valencià, ho fa d'esta manera: «Romance en llengua valenciana».

Gracies a munto li siguen donades ad est escritor per haver-nos deixat, a lo llarc del seu llibre, mils de detalls sobre els actes celebrats en honor de la Nostra Senyora i Mare del Desamparats en motiu del seu trasllat al nou temple-capella el dia 10 de maig de 1667; i moltis-simes gracies tambe ad ell, per haver-nos donat ocasio d'agregar un nou testimoni a eixa llarga llista d'autors valencians que han afirmat, sens ambages ni eufemismes tan de moda hui en dia, que escrivien en la nostra multisecular i gloriosa LLENGUA VALENCIANA.

Un dels altars, el de la porta de la Capella, erigit en motiu de les festes de 1667, segons un gravat del llibre **Reales Fiestas**, de D. Francesc de la Torre i Sebil.

REALES FIESTAS
QUE DIS-
PVSO LA NOBLE, IN-
SIGNE CORONADA, Y SIEM-
pre Leal Ciudad de Valencia, a honor
de la milagrosa Imagen de la Virgen de
los Desamparados, en la Transla-
cion a su nueva sumptuosa

Libreria de Capuchinos de Valencia
Capilla.
ESCRIVELAS

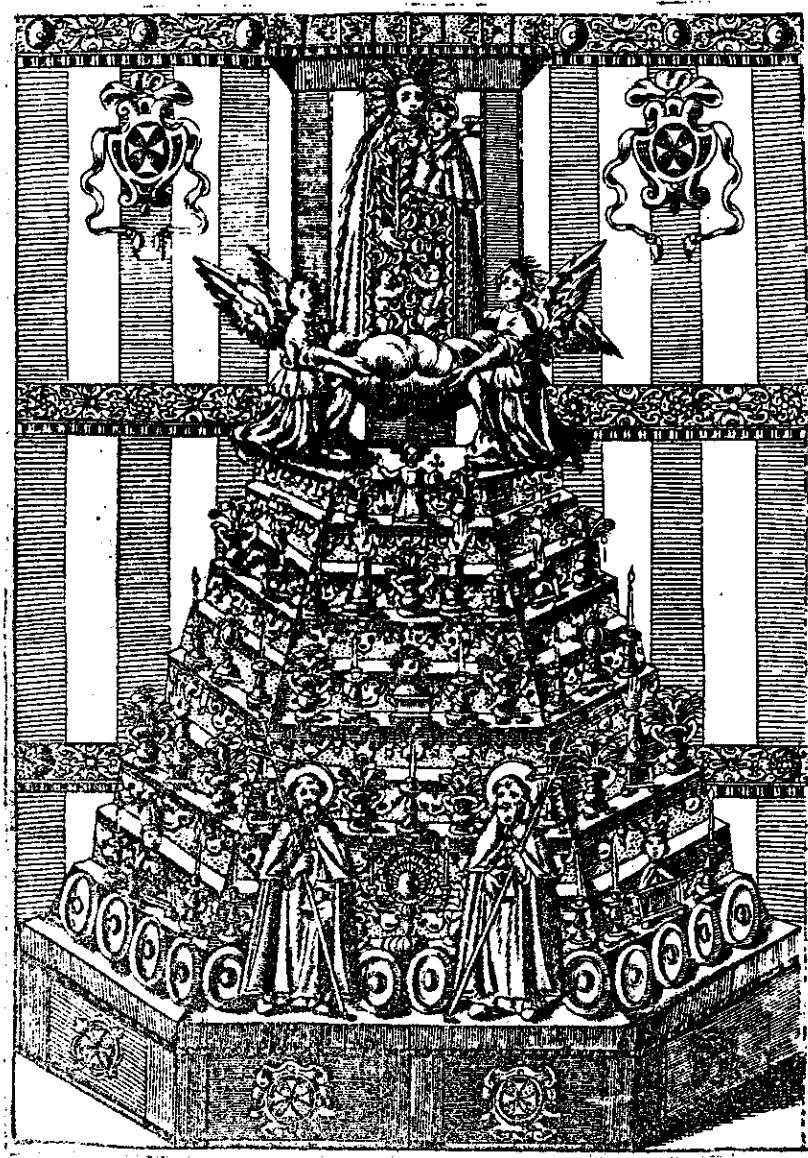
DON FRANCISCO DE LA
Torre, Cavallero del Habit de
Calatrava.

DEDICALAS

A la misma Ciudad.

Con licencia, en Valencia, por Geronimo Vilanova
y Cia, impresor de la Ciudad, y del Santo Tribunal, Junto
al molino de Rovella. Año 1663.

BIBLIOTECA

Gravat que ilustra l'obra **Reales fiestas a la Virgen...** de Francesc de la Torre i Sebil.

Gaspar Blai Arbuxech

N acabar el primer any meu de ministeri pastoral en Agullent, poble del que guardo gratissims recòrds i al que duc molt clavat en el cor, vaig publicar una *Memoria parroquial* 1947 A la vista de l'exit que va obtindre, vaig continuar publicant, un any darrere d'un altre, estes memories parroquials, i en 1955 les presenti totes elles enquandernades en un sol volum.

En cada una d'eixes memories anuals solia incloure alguna nota històrica; en la del primer any em decidi a parlar d'Agullent i, com es de supondre, vaig oferir una breu biografia del P. Gaspar Blai Arbuxech, fill d'este poble, breç acaronador de tants homens insignes.

I. DADES BIBLIOGRAFIQUES

Es de saber que el P. Arbuxech no naixque en Ontinyent, com tan a sovint he llegit en diferents biografies, sino en Agullent, encara que, aixo si, els seus pares foren d'Ontinyent, a on es va traslladar, poc després, la família.

D. Vicent Ximeno, en el II volum de la seu obra *Escritores del Reyno de Valencia* diu textualment: «Nació en el lugar de Agullente, adonde sus padres, que eran vecinos de la villa de Honteniente, se habian trasladado para poco tiempo».

En la voluminosa obra de Joan Marciano *Memorias de la Congregación del Oratorio* en el seu tomo V, pag. 235, es diu del P. Arbuxech: «que nació en Agullente, a donde habian pasado a habitar sus padres a consecuencia de ciertas discordias domésticas».

Ho corrobora el mateix P. Arbuxech al narrar el fet miraculos del seu naiximent, puix que sa mare, quan ya esperava el seu imminent part, va promoure fer una novena a Sant Vicent de l'ermita, nomenat «De la post»; i un dia, mentres pujava cap a l'ermita del Sant, entropessà i va caure sobre una roca, a conseqüència de lo qual sofriren greu dany tant la mare com el fill, encara nonat.

Gracies a l'amabilitat del Sr. Rector del Colege del Patriarca, el bon amic Mn. Vicent Vilar Hueso, he pogut fullejar l'expedient de purea de

sanc del d'en aquell temps aspirant o pretenent a colegial de beca, el jove Gaspar Blai Arbuxech. En este document hi ha dades molt interessants; tals com que va naixer l'any 1628, perque el 27 d'octubre de 1644 es diu d'ell que tenia 16 anys d'edat. Per declaracions dels huit testimonis que van compareixer davant del notari Vicent Navarro per a provar la purea de sanc d'Arbuxech sabem que era fill legitim de Jaume Arbuxech i de Jeronima Bas; net, per part de pare, de Blai Arbuxech i de Joana Angela Conca; i, per part de sa mare, de Pere Bas i de Magdalena Bodi; besnet, per llinia paterna, de Gaspar Arbuxech i de E. Maiques; i, per la materna, de Guillem Bas i de E. Morales.

Els seus primers estudis sabem que els feu en Ontinyent. L'ades citat P. Joan Marciano, referint-se a la pietat profunda d'Arbuxech, diu que combregava molt freqüentment i que solia fer-ho, «despues de terminada la escuela, en la iglesia de los padres Descalzos Franciscanos».

A causa dels seus senyalats progressos en les primeres lletres, va haver de traslladar-se a Valencia, a on segons l'expedient de purea de sanc, ya residia l'any 1644.

Segons consta en el manuscrit 84 de l'archiu de la nostra Universitat Lliteraria, el dia 12 d'octubre de 1649, el jove Arbuxech, als seus 21 anys d'edat, rebia el titul de bachiller d'Arts i, segons el manuscrit 19, el dia 16 de giner de 1650, obtenida el titul de bachiller en Teologia, i el 12 de febrer d'eix any, el doctorat en Teologia.

D'acord en el costum de l'epoca, es guanyà un benifet en la seu Valencia, per tal de poder ser ordenat de sacerdot.

En gracia a les seues qualitats excepcionals, l'Arquebisbe Fra Pere d'Urbina li oferi una de les millors rectories de la diocesis pero Mn. Arbuxech renuncià a tot voluntariament, a fi d'ingressar en la prospera i Real Congregacio de l'Oratori de Sant Felip Neri de Valencia, cosa que consegui el 6 de giner de 1650.

Ya constituit membre de la congregacio, planejà en molta atencio la seu accio apostolica, desenrollada en camps ben distints.

Com si fora un atre Sant Vicent Ferrer, Deu li concedi el do de posar pau entre els homens i institucions en aquella epoca de discordies.

Un atre dels dons de P. Arbuxech va ser el de la paraula. A mes de dedicar-se a la predicacio, des dels pulpits de les iglesies de Valencia, en les grans solemnitats i celebracions, va ser el missioner apostolic que acodia a les ciutats, pobles i aldees en missions populars i a uns atres actes, tals com quaresmes i festes patronals, fins a recorrer tot el quadrant de la nostra geografia.

Destacà per la singular devocio al misteri de l'Immaculada Concepcio. La Verge Purissima la portava sempre en els llavis i en el cor. Conseguí a mes de colocar la seu image en la sala d'actes de la nostra Universitat valenciana, que en Ontinyent s'edificara en honor de

la Purissima una magnifica capella i que es renovara la seu image, la famosa «Purissimeta de plata» que, segons diu D. Vicent Ximeno, el seu valor «se estima en cerca de dos mil ducados» una fortia quantitat en aquells temps.

Pero l'obra mes admirada del P. Arbuxech es el seu apostolat entre la joventut universitaria. Es d'admirar est apostolat tan difícil, pero que els homens, marcats per Deu en una gracia especial, fidelment corresposta, saben dur a bon terme. Perque el P. Gaspar Blai Arbuxech, a eixemple de Sant Pau sabe fer-se tot per a tots, a fi de guanyar-los a la causa de Crist. D'este modo, a poc a poc, ana creixent la seu estrela carismatica, tant que es va fer mes que famos entre els estudiants sobre tot els mes jovens. El pare Arbuxech moria, prou jove, als 46 anys d'edat, el dia 13 de juny de 1670. Que estava fortemtament vinculat a l'Universitat ho prova l'acort, unanim de professors i alumnes, de fer-li les exequies funerals en la mateixa Universitat, tal com realment es va fer. L'oracio, funebre fon predicada per l'ardiaca de Morvedre, el doctor don Joan Batiste Ballester i en tant d'exit que el rector de l'Universitat i decà de la Seu valentines, el doctor don Josep Cardona, manà imprimir-la en este titul «Panecírico que en las exequias que la muy insigne Universidad de Valencia decretó e hizo a sus espensas, a la muerte de su hijo y padre, el hombre apostólico, doctor Gaspar Arbuxech, sacerdote de la Real Congregación del Oratorio del Patriarca Sant Felipe Neri, de Valencia.»

De tan insigne valencià es va fer un retrat, pintat a l'oli, en el que apareix senyalant en el dit l'image de l'Immaculada Concepcio. Ademes es van imprimir moltes estampes-recordatoris en la seu efigie, que tambe apareix en l'edicio de l'oracio funebre citada.

II. LA SEUA OBRA LLITERARIA

El rector de l'Universitat i decà de la Seu, el doctor Cardona, nos ha deixat esta descripcio de l'obra lliteraria del pare Gaspar Blai Arbuxech:

«Si miramos a sus amenas y humanas letras, podría ser la delicia de las musas, y su elocuencia podría competir con la de los Túlios y Demóstenes, hallándose empapado de las más exquisitas excelencias de la latinidad, de la cual quedan tantas memorias, como epigramas, epístolas, dedicatorias y jeroglíficos, además de otras mil composiciones que se han perdido y que podrían enriquecer a otro que fuera más avaro o envídioso de la participación de sus escritos. Si le consideramos como escriturario, su comprensión era admirable. Si le consideramos como moralista, era un oráculo en sus respuestas. Si le oímos en el púlpito, aprisionaba, a las almas sin resistencia, con cadenas, no de hierro, sino de su sabia y prudente elocuencia, formada en el volcán de su pecho».

Estes paraules d'un contemporaneu seu i de tan alta categoria, nos excusen de fer cap comentari mes sobre el cas.

Molt i molt bo degue d'escriure est autor; pero deixant a part unes molt reduïdes composicions, nomes nos ha quedat impres d'ell i en llengua valenciana el seu *Sermo de la S. Conquista de la molt insigne, noble, leal, e coronada ciutat de Valencia...*, en l'ocasio que es trague l'espasa o Tizona del Serenissim Senyor rey en Jaume el Conquistador. En Valencia, per Jeroni Vilagrassa 1666.

Este sermo, magnifica peça lliteraria, te dos parts ben remarcades: en la primera fa una relacio historica de la conquesta de Valencia, i en la segona, tracta de l'Evangeli i de l'espasa. Tot ell constituix una demostracio de la profunda ciencia i de les dots lliteraries de l'orador sagrat.

En quant a la denominacio de la nostra llengua valenciana, unicamente dire que, l'aprovacio del fulletet, el doctor Cardona deixa escrites estes significatives paraules: «Esta si que es pot dir elequència, puix tots, tant a l'oir-lo quant al legir-lo, estan assombrats, considerant la propietat i facundia ab que parla la nostra llengua materna.»

Anteportada del **Sermo de la S. Conquista...** per lo R. Doctor Gaspar Blai Arbuxech.
Valencia, 1666.

S E R M O
DE LA S. CONQVISTA
DE LA MOLT INSIGNE,
NOBLE, LEAL, E CORONADA
CIVTAT DE VALENCIA:

PREDICAT

EN LA SANCTA ESGLESIA
Metropolitana de dita Ciutat a 9. de Octubre, any 1666. dia del Invictissim Bisbe,
y Martir Sanct Donis, per lo R. Doctor Gaspar Blay Arbuxech, Prebrete de la Real Congregacio del Oratori de Sanct Felip Neri de Valencia, en occasio ques traguè novament en la Processo general la augusta Espasa, eo, Tizona del Serenissim Senyor Rey En Jaume el Conquistador.

D E D I C A T

A LA MATEIXA NOBILISSIMA CIVTAT
per lo Doctor Graniel Verdù, Rector de la Villa de Xalilla,
Comissari de la sancta Inquisicio, y Penitencier dels
molt Illustres Senyors Canonges de dita
sancta Esglesia.

Impres en Valencia, per Geroni Vilagrassa, Impressor de la Ciutat, junt al molí de Rovella, Any 1666.

Mn. Gaspar Escolano

INS de la serie de retors ilustres de la parroquia del protomartir Sant Esteve de Valencia, destaca la figura de Mn. Gaspar Escolano, sacerdot eixemplar i home de vastissima cultura.

Constituix per a mi un honor haver segut un successor d'un home de la talla humana i sacerdotal de Mn. Escolano en la rectoria de la parroquia de Sant Esteve.

He de reconeixer que no abunden les biografies d'este historiador, i les que es van escriure d'ell no nos oferixen massa dades.

I. DADES BIOGRAFIQUES

Sabem que va naixer en la ciutat de Valencia, pero desconeixem tant la data com el carrer de son naiximent.

Per un document, que es conserva en l'archiu parroquial de la parroquia de Sant Esteve, corresponent a 1606 i que fa referencia a una declaracio del mateix Escolano, feta en presencia de «la Cort del Lochtinent de Governador» nos consta que eix any tenia «quaranta set anys». Naixque, per tant, l'anys 1559.

Son pare, Gaspar com ell, fon un ciutada de gran prestigi davant del virrei i de les atres autoritats, els quals li van conferir carrechs de molta responsabilitat.

De la seu mare sabem que mori en l'abadia de Sant Esteve. L'assentament de la seu partida de defuncio es va fer en el *Llibre Racional* de 1611: «Soterrar de la mare del rector». Està datat a 28 de setembre, i encara que se li feren solemnissims funerals, el clero parroquial no va voler fer seus els honoraris corresponents. Esta es la nota del racional: «La bona voluntat de tot el capitul del clero volgueren fer al dit rector esta cortesia.»

De la familia dels Escolano abunden notes en l'archiu parroquial de Sant Esteve: Se sap d'un germa seu, nomenat mossen Escolano, beneficiat de Santa Caterina, que vivia en la plaça de Perpinya i que mori l'anys 1589; també se sap d'un altre Escolano, Mossen Pere, beneficiat de

Sant Llorenç que va morir en 1615, i de Francesc, doctor en lleis, feligres de la parroquia de Sant Pere i que exerci com a advocat del clero de Sant Esteve, el que va tindre un fill, de nom Ambros, el qual fou beneficiat de Sant Esteve, que residia en el carrer dels Catalans i que va morir en 1626; el seu nom apareix en diferents documents, després de la mort de son tio Mn. Gaspar Escolano, ocorreguda en 1626. També n'hi ha notícia d'una tal Nicolaua Escolano, morta en 1601, que se la supon germana del nostre retor i mare d'una neboda d'ell que morí en la casa abadia de Sant Esteve. En gràcia a la brevetat ometim ara i ací moltes referències mes sobre la família Escolano.

Per lo que fa als estudis del nostre retor, sabem que va fer en molt d'aprofitament els d'Humanitats i que es llicencià en Teologia.

La seua formacio eclesiastica degue ser molt completa, puix que coincidi en la reforma tridentina, a la que s'havia avançat, a este respecte, l'arquebisbe Sant Tomàs de Villanueva, en la fundació, en 1550, del Colege Major de la Presentació per a seminaristes.

Durant el pontificat de Sant Joan de Ribera (1568-1611), rebé Mn. Gaspar Escolano les ordens sagrades. De les seues activitats sacerdotals només nos consta que, en haver mort el Dr. Galant en el mes de juliol de 1596, i al cap de set llarcs mesos de vacant la rectoria, prenia possessió, com a retor de la parroquia de Sant Esteve: «Prengue possessió de la rectoria de Sant Esteve lo Reverente Mossen Escolano, lo darrer dia de febrer de 1597, de les tres a les quatre hores de la vesprada».

No li va ser gens facil a Mn. Escolano la seua missió de retor. Es va trobar en una immensa demarcació parroquial, puix que, a pesar d'haver-li desmembrat, dos anys abans de la seua possessió com a retor, les cases de Benimaclet, encara li quedava una gran feligresia, en trenta o mes capellans, en el Palau Real, en tantes i tantes cases de nobles i les dels notaris i artistes mes importants d'aquells dies, per no citar-ne d'altres.

El nou retor hague de governar la seua parroquia a la llum de la doctrina del Concili de Trento i lluitar contra aquella corrupció renacentista.

De complexió forta i de naturalea bondadosa i assossegada, es mostrà intransigent davant de qualsevol abus, tant del clero com del fidels, en lo que toca a la disciplina eclesiastica. Pero correigia en amor i, per això, es guanyà l'afecte dels capellans i dels feligresos, que se'l consideraven com a un pare de veritat.

El seu pas per la parroquia ha deixat per a la posteritat, no a soles en l'archiu, sino també en unes altres actuacions, bona cosa d'obres. Citem-ne només: Els famosos Bultos, la Casa Natalícia de Sant Lluís Bertran, la reconstrucció del temple parroquial, l'ajuda al clero, l'associació de la Pila Batismal, i tantes i tantes mes.

Com a teolec nos consta que Sant Joan de Ribera, al constituir la junta que havia d'estudiar el difícil tema dels moriscs, a mes d'elegir a Mn. Escolano com a consultor, el nomena secretari general d'ella.

Tambe es va destacar com a orador sagrat, tant que va ser nomenat predicador de la Ciutat i Consell; d'aci ve que predicara en les grans solemnitats. Nos queden d'ell dos sermons, dedicats a Sant Joan de Ribera; u d'ells a honor de Sant Pau, i l'atre, sobre el misteri de l'Encarnacio.

Del seu domini dels assunts eclesiastics d'aquell temps, nos dona fe el seu nomenament com a Sindic de les parroquies de la capital, Cap i Casal del Regne, en uns moments tan conflictius com aquells entre el clero diocesa i els religiosos.

Des de 1616, la salut de Mn. Gaspar Escolano començà a deteriorar-se. A partir de giner d'est any van figurant en el *Llibre Racional* notes com esta: «A 5 de giner caygue lo rector malalt» «mal el rector del 1 al 7 giner 1617». L'ultima volta que apareix com a rector el nom d'Escolano en les partides fon el 19 de febrer de 1619. Al foli 38 del *Llibre Racional* es diu laconicament: «El 20 de febrer de 1619 mori Gaspar Escolano, rector de la parroquia, dimecres, a les quatre hores de la matinada.»

En la parroquia de Sant Esteve li van ser fetes solemnes exequies, pero fon soterrat en el recint funerari que posseia la seuva familia dins de l' iglesia de Sant Agusti.

II. LA SEUA OBRA

Del seu puny i lletra nos ha quedat un estudi, incomplet per desgracia, escrit en llengua valenciana, en este titul: *Directori de parroquies recopilat per Gaspar Escolano, rector de Sant Esteve*.

A mes d'est escrit en llengua valenciana, en tenim un atre en llati: *Omnium decretorum quae in Valentinis Synodis statuta sunt a tempore D. Thomae a Villanueva, Archiepiscopi Valentini, usque a d'obitum D. Joannis de Ribera, etiam Archiepiscopi et Patriarchae Antioqueni, cum ultima Synodo aba eo habita quae adhuc impressa non fuit, brevis Epitome*.

Tambe va escriure una obra poetica, conservada, en part, en els volums de l'academia de «los Nocturnos» i en el llibre de les *Fiestas de la Reliquia de San Vicente Ferrer*. Son famosos els seus discursos: «Sobre la mentira», «Del poder de la mentira», «Probando que la mano izquierda es más honrada que la derecha», «En alabanza de la edad juvenil» i «Se aberigua la historia del Papa Juan VIII, o si ha avido jamás muger que fuese Papa», discurs est ultim que es conserva en la biblioteca de la nostra Universitat Lliteraria, manuscrits 65, de 23 folis.

Pero la gran obra d'Escolano ha segut la *Década Primera de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valéncia, primera y segunda parte*.

Se sap que va escriure tambe la tercera part, que, per un motiu o un atre, s'ha perdut.

Mn. Gaspar Escolano, com a historiador, demostra ser un verdader investigador. Ell mateix nos ho diu: «Juntar cuanto me ha sido posible de autores graves, escrituras autenticas, medallas i papeles fidedignos para dar forma a este concepto, sacado de las entrañas de la verdad».

El gran merit de Mn. Gaspar Escolano fon haver posat en mans de la majoria dels llectors un repertori organic de l'Historia de Valencia. Les obres historiques abans d'ell escriptes havien segut mes de consueta i referides a aspectes parciais de la nostra historia.

En esta obra Mn. Escolano fa ben patent el seu eficaç espirit de treball, la seu vastissima cultura i la seu facilitat per a redactar els fets ocorreguts.

L'obra historica d'Escolano l'han criticada els seus adversaris en durea i a voltes despiadadamente. Es veritat que va cometre alguns errors, igual com els van cometre els seus contemporaneus, pero n'hi ha en ell mes de positiu que en puga haver de negatiu. Yo faig meues les paraules de D. Joan Perales: «La obra de Escolano es, en conjunto, no sólo la más discreta, la más aceptable de nuestras crónicas, sino la obra clásica de la historia valenciana, a cuyos copiosos manantiales acudirán perpetuamente todos los que necesiten investigar los anales de los tiempos pasados, los que necesiten recurrir a las fuentes de la historia.»

Per les seues qualitats d'escriptor magnific, el rei D. Felip III el va fer croniste seu, lo que ben be es pot comprovar en les portades de les seues obres i en una nota escrita de ma del mateixissim Escolano: «Dumenge, a 4 de novembre, entra en Valéncia, per lo Portal de Quart, el ilustríssim reverendíssim senyor don Ysidoro Aliaga, aragones, sent virrey D. Lluís Carrillo, marqués de Carasana y rector de Sant Esteve Gaspar Escolano cronista del rey».

III. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

Mn. Escolano al referir-se al tema concret de la llengua que es parlava en el Regne de Valencia, destaca dos aspectes: Que es denominava llengua valenciana i que era superior a la catalana.

Vejam, com ho han fet «professors indiscretibles» i «famosos científics en llingüística».

Qualsevol investigador, si vol ser fidel a la seu missio, deu assumir,

a favor o en contra de la tesis que sustente, la realitat dels texts, reproduint-los i respectant-los, tal i com van eixir de la mà del seu autor.

Els testimonis, aduits per Sanchis Guarner en el seu llibre *La llengua dels valencians* que es referixen a Mn. Gaspar Escolano, son autèntics, però diferixen radicalment de l'interpretació catalanista que ell els dona.

D'entrada, Escolano, en el llibre primer de les seues *Décadas*, quan dona títol al cap. XIV, ho fa d'esta manera: «De la lengua lemosina y valenciana», i continua dient: «La tercera y ultima lengua maestra de las de España es la lemosina i más general que todas, después de la castellana, por ser la que se hablaba en la provença y toda la Güianya y la Francia gótica, y la que agora se habla en el Principado de Cathaluña, Reyno de Valencia, Islas de Mallorca, Menorca, Yviça y Sardeña» (I, XIV, 1, cols. 88,89).

Més aviat, per tal d'exaltar esta llengua llemosina, diu que es parlava en la Cort de Montpeller. Per això deduïx Mn. Escolano: «De aquí es, como nuestro venturoso conquistador el rey don Jayme se huviese criado con ella i tetadola en los pechos de su madre, en dicha corte de Montpeller; hizo tanto esfuerzo la lengua en él y en su casa, que, conquistada Valencia de poder de moros y poblada de la mejor y más belicosa gente que tenía el mundo, quiso que tuviese parte su lengua en la conquista y que los nuevos pobladores huviesen de usar el lemosín» (I, XIV, 7, cols. 92.93).

Com bé es pot comprovar, en estos testimonis no apareix per a res el català.

En quant a la frase d'Escolano, citada tan ostentosament per Sanchis Guarner, que diu: «Como fue poblado (el Regne de Valencia) desde su conquista casi todo, de la nación catalana y tomó de ella la lengua, (I, XV, 14, col.108), dec negar el supost de Mn. Escolano, ja que n'hi ha, en estes paraules, una clara contradiccio en unes atres d'ell: «No embargante que buena pella del exército fuese de Aragón», «poblada de la mejor y más belicosa gente que tenía el mundo» (I, XIV, 1, 89). Pero es que, ademés d'esta contradiccio i per damunt d'ella, està la prova científica i contundent del Dr. Antoni Ubieto i de la Dra. Cabanes, els quals han demostrat mes que suficientment, a base dels texts originals, que el numero de catalans, vinguts a la conquesta de Valencia en D. Jaume, fon molt reduït. Per tant, si falla el supost, falla també tota l'argumentació.

Per no allargar-me massa, aduiré nomes dos testimonis de Mn. Gaspar Escolano, en els que parla de la perfecció de la llengua valenciana i en els que ben clara queda, per tant, la seua denominació.

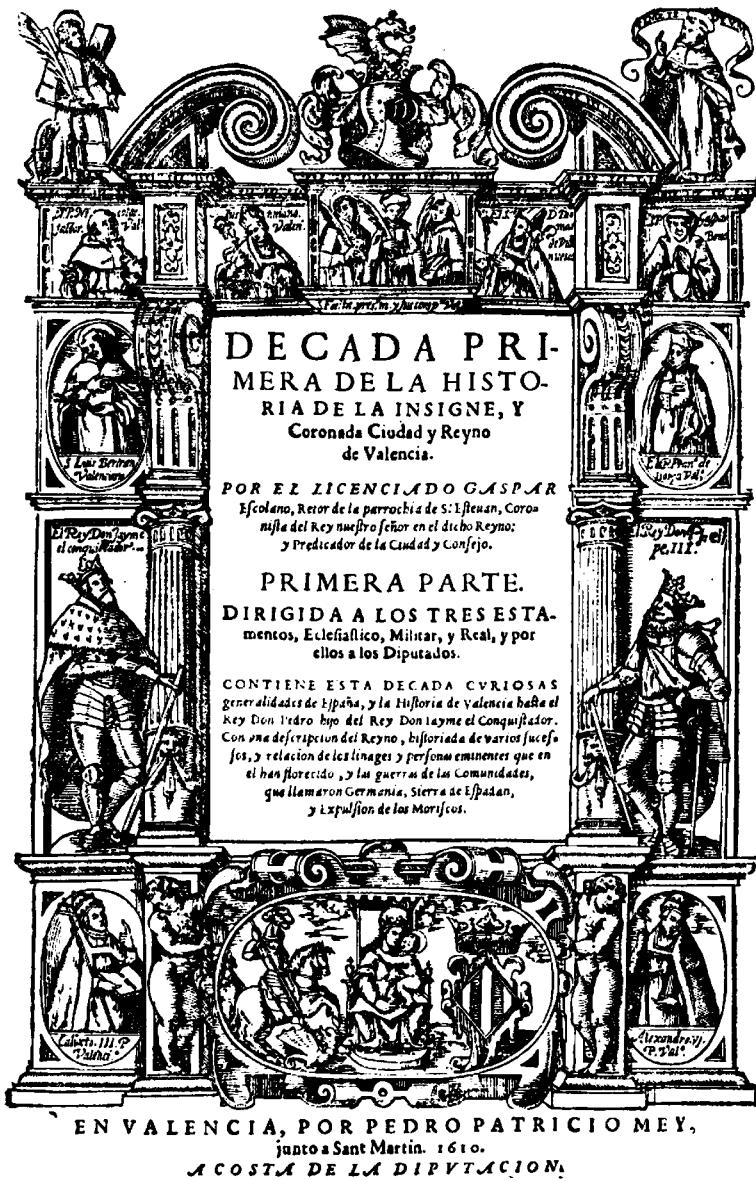
Es el primer: «Pero es cierto que corre parejas con ella la valenciana, siendo ésta la más pulida y cortesana dellas y la que se entiende en los pueblos mayores y ciudades» (I, XIV, 5, col. 92).

El segon es el següent: «Esta llengua (la llemosina) se comenzó a hablar en la ciudad y Reyno de Valencia y con el curso del tiempo se fue adelgazando, de suerte que, arrimando algunos vocablos grosseros que hoy en día se quedan en la catalana, poniendo en su lugar, de la latina los que bastavan, acepillando los que tenían mal sonido y escabrosidad en la pronunciación y generalmente escogiendo una dulce forma de pronunciar, sin el horror y desabrimiento con que usan desta lengua en las provincias que la conocen por natural, ha venido a tener nombre de por sí y llamarse lengua valenciana y a merecer asiento entre las más dulces y graciosas del mundo» (I, XIV, 7, col. 93).

Crec que les paraules de Mn. Escolano son tan clares, que no necessiten d'explicacio. A través d'elles podem interpretar el seu pensament, afirmant que mes que d'unitat idiomatica entre llengua valenciana i la catalana, es referix al fet que les dos llengües dimanen d'una mateixa raïl i que, en el seu temps, per factors determinants que d'algun modo explica en el text següent, es diversificaren prenen cadascuna la seu propia fisonomia: «El clima y secreta influencia del cielo en el suelo deste Reyno (hace) que todas las cosas, que a él se trasladan de otras tierras, se perfeccionen y crien con mayor fineza y lindeza que en las naturales de donde fueron tomadas. Lo que en esto tenemos experimentado en las plantas, hierbas y frutales, ha hecho tambien su prueba en la lengua. En limar y perfeccionar la propia (lengua) se ha dado (els valencians) tan buena maña, que con ser la misma (de la mateixa raïl) que la catalana, se ha quedado ésta montaraz y mal sonante, y la valenciana, ha pasado a cortesana y gentil (I, XIV, 8, col. 93).

Encara que «aquesta suposada superioritat» no pareix que li agrade massa a Sanchis Guarner, *Els valencians i la llengua autoctona durant els sigles XIV, XVII i XVIII*, 36. Aci queda la realitat del text de Mn. Gaspar Escolano.

Portada de l'obra de Gaspar Escolano *Decada Primera de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia*. 1610-1611.

Gregori Tarraça

N els analis de la ya llarga historia del Colege Notarial de Valencia, cal destacar la figura de Gregori Tarraça o Terraça, que en les dos grafies es troba escrit el seu llinage en els documents de l'epoca.

La meua vinculacio personal al, per tants motius, illustre Colege Notarial valencià m'obliga a tractar d'este notari del segle XVII en atencio especial.

I. DADES BIOGRAFIQUES

Referint-se ya al nostre ilustre notari, dec dir que en les bio-bibliografies que tinc a la meua disposicio no he trobat d'ell cap cosa interessant.

Per mes que carim de les fonts apropiades, aixina i tot, per la seuia vinculacio a la parroquia de Sant Esteve i per haver-se salvat de la furia revolucionaria de l'any 1936, el seu archiu parroquial, gracies a l'intervencio directa i eficaç del gran valencià D. Felip Mateu, puc ara oferir als llectors unes dades prou importants.

Encara que no he fet una investigacio exhaustiva, puc assegurar que va naixer en la ciutat de Valencia, el nostre notari Tarraça, fill d'una familia dignissima, els membres de la qual apareixen freqüentment en els llibres parroquials.

Com els demes chiquets de la seuia condicio i posicio socials, va fer els seus estudis primaris i mes tart, els superiors en l'Universitat valentina.

Que era notari public en la ciutat i Regne de Valencia ho acrediten, a mes de les portades dels dos llibres seus, editats en censures i llicencies, unes autres fonts d'informacio fidedignes.

En l'archiu parroquial de Sant Esteve n'hi ha, a lo manco, tres copies de documents notarials, corresponents als anys 1595, 1599 i 1601, del notari Gregori Tarraça, dos d'ells referits a Sant Vicent Ferrer, i l'atre, a la Capella de la Comunio.

En l'archiu de Colege del Patriarca apareixen tambe els protocols del notari Tarraça dels anys 1606 al 1612, corresponents a les signatures

85 i 124. Els dos volums de l'any 1612 son impressionants pel seu tamany, puix que consten de 2.540 folis i nos donen rao de la potència que tindria la notaria de G. Tarraça.

En uns quants documents de l'archiu de Sant Esteve figuren d'ell dades concretes: que era casat, segons consta en el «Libre de desposoris de la parroquia de Sant Esteve, que comença en lo any 1658 fins a 1620» (foli 151, numero 1523) en Isabet Joan, filla de micter Jaume Mateu; que era pare, al menys de huit fills; Jaume Vicent, 15 juliol 1588; Jaume Silvestre Lluc, 19 octubre 1589; Pere Joan, 21 novembre 1591; Vicent Silvestre, 31 maig 1593; Tomas Gregori, 8 de març 1595; Jaume Joan, 26 juliol 1596; Francesca Silvestre, 1 maig 1598 i Isabet Joan, 29 decembre 1599; i que Francesca Silvestre fon batejada pel gran historiador, autor de les famoses *Decadas* i rector d'esta parroquia de Sant Esteve, mossen Gaspar Escolano, segons consta en la següent inscripcio: Francesca Sylvestre, filla de Gregori Tarraça, notari i de Isabet Joan Mateu, conjuges; fon batejada per mi, Gaspar Escolano, rector (Llibre de batejos, 1588-1618, foli 74).

Totes estes claricies m'animen a continuar investigant per a poder presentar, si Deu ho vol, algun dia, una biografia mes completa de Gregori Tarraça.

En quant a l'any de la seua mort, sabem que una de les seues obres, editada l'any 1636, encara du la presentacio del propi autor: «Lectori: edita est jamin lucem, candide lector» firmada per Gregori Tarraça, i que l'atra obra seu, editada tambe el mateix any, va dedicada a D. Pere Castelví i comença en estos paraules: «Gregori Tarraça, notario publico de la ciudad de Valencia (muy ilustre señor), compuso este “*Formulario de arte de notaria*”, con animo de darlo a la Estampa, lo qual no pudo ver efectuado, por averle atajado la muerte sus designios». Segons aço, el nostre notari hague de morir dins d'eixe mateix any de 1636.

II. LA SEUA OBRA

D. Josep Rodríguez diu de Gregori Tarraça que era d'una notable inteligenzia i que tenia unes qualitats grans d'home practic, filles del seu profundissim coneiximent dels Furs, estatuts, lleis, pragmatiques, estils i costums del Regne.

Les seues dos obres que van ser d'us freqüent entre tots els notaris, son: *Formularium diversorum instrumentorum contratuum et ultimarum voluntatum, juxta magis communem stylum notarioum civitatis et Regni Valenciae* i *Compemdium sive epithome theoricae artis notariae, in quo, de illa et de tribus ip sius principalibus partibus, scilicet, de contractibus, ultimis voluntatibus et judicis brevissime agitur*.

Les dos obres, datades en 1636, estan editades en la tipografia de Miquel Sorolla.

Lo mes important per a nosaltres es que en l'obra *Formularium* n'hi ha dotze pàgines dedicades a enumerar, per orde alfàbetic, els noms dels oficis en llengua valenciana

Val la pena estudiar este vocabulari, tant pels noms encara hui en vigor, com pels que ja s'han perdut o estan a punt de desapareixer.

En atenció a l'espai il·limitat noms he triat una breu mostra dels noms que encara seguixen usant les gentes del nostre poble i que són un bon testimoni de la pervivència de la nostra llengua valenciana a través dels segles, llengua pròpia nostra i diferenciada de les altres del seu entorn.

Esta és la mostra:

Adroguer, afilador, aiguader, alferiz, alchimiste, alguazil, apothecari, arrendador, assaonador, azemiler, banyador, bachiller, bochi, botiguer, brodador, batedor, cabestrer, cabanyer, campaner, cansalader, canterer, cavalleriz, carnisser, castrador, çabater, cirugià, coroniste, criat, comediant, cuyner, cequier, daurador, domador, embaxador, enginyer, escopeter, escolà, estellador, flaçader, fosser, forjador, galliner, barcella, almut, migalmut, almodi, quintal, guarnicioner, hosteler, hortolà, impressor, jurat, celler, taverna, casa de joc, rajolar, enfermeria, palau real, Almacera, masada, alqueria, botiga, balcó, partidor, rastell, figuerol, moreral, taronger, magraner, pantanós, descubert, galeria, llanternar, llaurador, macer, majordom, matalafer, menestril, menescal, mesurador, mestre d'aixa, manyà, mestre de rellonges, de rajoletes de Manises, d'es-cudelles, d'orguens, de ceremonies, mestresala, netejadents, notari, organiste, obrer de vila, pastisser, passamaner, pedrapiquer, polvoriste, remendó de çabates, sargent, secretari, talequer, tapiner, taverner, teixidor, tesorer, trompeter, velluter, verguer, canonge, pertiguer, sotssacrista, sacerdot, deputat, vicari, bisbe, etc.

Vaja en esta aportació el meu homenatge al notari D. Gregori Tarraça, especialment per haver seguit feligrés de la parroquia de Sant Esteve i bon valencià.

COMPENDIUM SIVE
EPITHOME THEORICÆ AR.
TIS NOTARIAE, IN QVO DE ILLA, ET DE
tribus ipsis principalibus partibus, scilicet, de contractibus,
ultiis voluntatibus, & iudicijs,
breuissimé agitur,

AVCTORE GREGORIO TARRAZA NOTA
rio publico Ciuitatis, & Regni Valentie, omniumq;
Notariorum minimo.

Valentia; Ex Typographia Michaelis Sorolla iuxta Vniuersitatem
Suis expensis. Anno M. DC. XXXVI.

Vendense en la misma Imprenta

Guillem Ramon Mora

ECONEC no ser yo especialiste en dret, perque nomes vaig cursar esta assignatura en dos anys de la meua llarga carrera; pero u es veu a sovint clavat en temes juridics i, a lo manco, te una sensibilitat receptiva per ad estes coeses. No obstant aixo, vaig a ocupar-me novament d'un jurisconsult, en este cas del Dr. Guillem Ramon Mora d'Almenar.

I. DADES BIOGRAFIQUES

El nostre escritor es un personage poc conegut, puix que entre els nostres bio-biografs, alguns ni el nomenen, i uns atres, a penes si li dediquen uns breus comentaris.

El notari Domenech Oraning, en un romanç, escrit en llengua valenciana, nos ha deixat importants clarificacions sobre la biografia del Dr. Guillem Ramon Mora.

Sabem que naixque en Valencia i que cursà brillantment els seus estudis en Valencia i en Lleida, com ho solien fer tots els bons estudiants d'aquell temps. Era generós, es dir, descendant de familia de cavallers, pero que no havia segut armat com a tal; doctor en els dos drets, i tan aprofitat en els seus estudis, que, als vint anys d'edat, ya fon nomenat catedratic de tan famosa Universitat lleidatana:

«...als anys de l'edat dels vint,
catedra lligue famosa
de lleis, en Lleida, yo'l vi».

Dos anys despres, en la sorpresa de tots, fon nomenat per al carrec de rector d'exia mateixa Universitat:

«Als vintidos,
fonch elet
per rector, on com espill...»

A mes dels carrechs universitaris, el bisbe de Lleida, veent les seues qualitats espirituals i morals i les seues dots de govern, el nomenà vicari general de la curia eclesiastica:

«Als vint i cinch, de vicari
general lo viu regir...»

En haver retornat a Valencia, sa casa, el veem ocupant la catedra de prima de lleis, igual com el carrec d'advocat de la ciutat i de diputat de la Generalitat valenciana:

«I d'esta ciutat insigne
fonch advocat elegit,
i la catedra de prima
per quatre anys amostra i llig».

Totes estes dades biografiques tan interessants apareixen igualment en una oda llatina el que el Dr. Pere Soriano, professor de prosodia, dedica al nostre autor: «Guillermum Raymundum Mora de Almenar, aequitem perillustrem, V.I.D. olim ante 20. suae aetatis annum, Illerdae Cathedraticum usque ad 26. et simul 22. eiusdem Universitatis Rectorem et, a 25 usque ad 28, illius curiae ecclesiasticae officialem generalem et, a 28. usque ad 30., Valentiae legum primarum interpretem et modo Regni deputatum ...»

II. LA SEUA OBRA

L'obra que, ad est illustre valencià l'ha fet passar a l'història es el seu: *Volum e recopilacio de tots los furs i actes de Cort, que tracten dels negocis i affers respectants a la casa de la Deputacio i Generalitat i Regne de Valencia.*

El volum que he consultat propietat del que fon un molt amic meu i eminent valencià, l'advocat don Vicent Giner Boira, es de gran tamany, 29 x 21, enquadrernat en pell i perfectament conservat. En la portada campeja un gravat molt bonico en la representació figurativa dels Tres Braços o estaments socials: L'eclesiàstic, el militar i el civil o real; el titul del llibre, els noms de l'autor i de l'editor, que fon Felip Mey, l'any 1625, i seguixen set folis mes per a les llicències, aprovacions ielogics. El tractat, com a tal, consta de 372 pagines i li seguixen dihuit folis ultims sense numerar per als index i repertoris.

Com facilment pot supondre el lector, tot este llibre està escrit en llengua valenciana, te cites en llatí i algunes en castella. El Dr. Mora escrivi est obra a instances dels diputats i per encarrec expressament manifestat el 11 d'abril de 1624.

Del 11 d'abril de 1625 hi ha una provisió de diputats, entre els qui s'hi troba En Guillem Ramon Mora d'Almenar, generós i doctor en drets, en la que se li encarrega el treball. Diu aixina: «Los dits senyors diputats del general de la ciutat i Regne de Valencia, junts en l'estudi daurat de la casa de la Deputacio, tenint sitiada en los afers i negocis

del dit general. Attés que, ab lo fur 83 de les ultimes Corts de l'any 1604, està disposat e ordenat que los furs e actes de Cort respectants i tocants a la Generalitat sien recopilats en un volum per son orde i aixina arreglats sien impressos ... E attés que lo dit fur fins hui no se ha executat ... I attés que, en la persona de Guillem Ramon Mora d'Almenar, generós, doctor en drets, altre de dits senyors deputats concorren, totes les parts de inteligencia, experientia e altres que es requerixen per a dit efecte. Per aço, ab la present, fan eleccio de la seu persona per a que, en execucio del dit fur, faça recopilacio en un volum per la seu orde i ab sos tituls diferents (confrome les materies) de tots els furs i actes de cort respectants a la Generalitat».

La llicencia real de l'obra està datada el 19 de decembre de 1625 en el real palau de Valencia. La censura eclesiastica, d'orde del vicari general, la feu P.M. Fra Vicent Gómez, prior de predicadors, que va entregar el seu escrit el 27 de novembre de 1625.

La llectura del llibre resulta interessantissima, ya que, a través de les seues pagines, es percep el funciomanet de la Diputacio en el segle XVII, a mes d'apareixer junt en la doctrina, per la que es regia, i entre-mesclades en ella, algunes llistes de personnes que ocupaven carreus de responsabilitat.

Donada l'importancia de l'obra vullc transciure, encara que siga, uns breus paragrafs:

1. INTRODUCCIO GENERAL

«La fidelitat innata que sempre ha conservat nostra noble nacio valenciana en servici dels reis en totes les ocasions de pau i de guerra en la que donà principi al general i tambe introduhi lo nom de deputats. D'esta manera que en l'any 1376 per a subvenir al senyor rey don Pere (segon d'aquest nom en lo Regne de Valencia, apellat del punyal), en les guerres que tenia, li feren los tres estaments cert servei e donatiu, i, per a pagar-lo, se prengue per arbitre ordenar una colecta ab nom de la Generalitat; i aixi s'introdui lo nom de general i per a ella nomenaren los estaments una persona a la qual fonch donat nom de deputat ab poder amplissim per a la dita colecta ab tot lo demes convenient i necessari.»

2. DIPUTATS

Podria ser molt estens est apartat, perque en ell es fa referencia al seu numero, eleccio, oficis, drets, obligacions, immunitat, incompatibilitats, etc.; pero considere que qualsevol estudios interessat sempre pot tindre el recurs d'acodir a l'obra original, ya que ací es convertiria de lo contrari en un apartat massa estens.

3. SALARIS

Els economistes i sociolecs poden trobar dades molt importants en estos capituls. A partir de la rubrica 21, ya comença a parlar dels drets del general de Valencia (del tall, judicatura dels fraus, mercaderia, sal, etc.; salari o sous, dietes, despeses, arrendaments, albarans, etc.

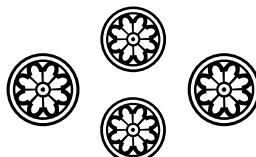
4. ESTRANGERS

La doctrina es terminant i contundent sobre este particular. Aixina en la rubrica 6 s'ordena: «Que los deputats, contadors, clavaris i administradors han de ser naturals del Regne de Valencia». I en la rubrica 40 afeg: «Que los estrangers no puguen tenir beneficis eclesiastichs, dignitats ni pensions en lo Regne». ¿Per que? El Dr. Mora dona resposta: «Per quant lo fur 127 de les Corts de l'any 1604, que està dejus numero 7., en les ultimes paraules se diu que, per la defensa de que los estrangers no puguen tenir en lo Regne dignitats, beneficis ecclesiastichs ni prebendes (conforme lo Motu Propri de Sixto V, romano Pontifice, e insertat en dit fur) no sols hagen exir los sindichs dels estaments militar i real, sino tambe lo sindich de la Deputacio a despres d'aquella».

III. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

Fra Joseph Rodríguez, en la seuva *Biblioteca Valentina* pag. 178, al referir-se a l'obra del Dr. Mora, diu que «la escrivio en nuestro patrio idioma», i don Vicent Ximeno, en la seuva obra *Escritores del Reyno de Valencia*, diu aixo mateix. «Recopiló en vuestro idioma el derecho patrio».

Crec que per tot aço, el Dr. Mora d'Almenar be merix el calit recòrt del valencians, puix necessitem el coneiximent sobre les obres i tindre present les figures dels nostres antepassats per a avivar aixina el caliu de l'amor a lo nostre: Historia, cultura i llengua valencianes.

VOLVM. E RECOPI.
LACIO DE TOTS LOS FVRS,
Y ACTES DE CORT. QVE TRACTEN DELS
negocis, y affers respectants a la Casa de la Deputacio, y Generalitat
de la Ciutat, y Regne de Valencia; en execucio del Fur 83.
de les Corts del Any M. DC. IIII.

PER EN GVILLEM RAMON MORA
de Almenar generos, Doctor en Drets.

ESSENT DEPVATATS DEL DIT REGNE.

Per lo Bras Ecclesiastich, lo Illustrissim, y Reuerendissim Fray D. Isidoro Aliaga
Archebisbe de Valencia, y lo Reuerendiss. Fr. D. Miquel Merola Abat de Poblet;
y per lo Bras Militar D. Jaume de Moncayo, y lo dit en Guillem Ramon
Mora de Almenar; y per lo Bras Real Thomas Buix
Ciutada, per la Ciutat de Valencia, y Vicent
Nicolau Garcia, per la Vila de Alzira.

Volum e recopilacio de tots los furs y actes de Cort, que tracten dels negocis y affers respectants a la Casa de la Deputacio y Generalitat de la Ciutat y Regne de Valencia. 1625,
per Guillem Ramon Mora. Portada en els tres escuts dels Braços que componen la Generalitat.

PROVISIO DELS DEPVATATS del Regne de Valencia sobre la im- pressio del present volum.

Dijous d'once de Abril del any 1625.

DEPVATATS.

DOÑ Phederich Vilarasa Preuere, Canonge de la Seu de Valencia Subdelegat del Illustreissim, y Reuerendissim Senyor Don Fray Isidoro Aliagá Archebisbe de Valencia.

Don Iaume de Moncayo.

Frances Nicolau Rourés Subdelegat de Frances Nicolau Garcia.

Fray Domitigo Quiles Subdelegat del Abat de Poblet.

En Guillem Ramon Mora de Almenar Generos, y Doctor en Drets:

Doñ Manuel Belluis Subdelegat del Sindich. Sindich

LOS dits Senyors Deputats del General de la Ciutat, y Regne de Valencia, jutis en lo estudi daurat de la sala de la Deputació, en la persona del ditz Senyor Doctor en Drets General. Attes q ab lo fur 83. de les vltimes Corts del any 1604. està dispost, è ordenat, que los furs, è actes de Cort respectats y tocants a la Generalitat, sien recopilats en vn volum per son orde, y axi arreglats sien impressos, pera que costemps ques juntaran los Senyors Deputats los hajen de tenir en la taula de les sitiades; y lo mateix hajen de fer los Contadors, y Administradors quant se juntaran respectiuament. E attes que lo dit fur fins huy no se ha executat, y que conue al benefici publich, y de la Generalitat, que aquell ab breuetat, claritat, y distinccio se pose en execucio. Y attes que en la persona de Guillem Ramon Mora de Almenar Generos Doctor en drets, altre de dits Senyors Deputats, concorren totes les parts de intelligencia, experientia, è altres ques requereixen pera dit efecte. Perçò ab la present fan eleccio de la persona; pera que en execucio del dit fur faça recopilacio en vn volum per son orde, y ab los titols diferents (conforme les materies) de tots los furs, y actes

3. de

Jeroni Martínez de la Vega

ALENCIA, com no cap atre poble, pot presentar una legio d'escriptors de les mes diverses games, fruit de la seu fecunda terra.

En els repertoris valencians, ya classics, apareixen catalogats mes de huitcents noms d'escriptors que honren els cinc darrers sigles de la nostra historia valenciana.

La mina, com be es pot comprendre, es inesgotable. Deure nostre es adinsar-nos en estes galeries, buscar eixos materials preciosos i, segons les noves tecniques, anar enriquint les biografies dels nostres antepassats tan ilustres.

Hui volem ocupar-nos d'un atre valencià del sigele XVII, quasi del tot desconegut per a la major part dels valencians, l'eminent poligraf Jeroni Martínez de la Vega.

I. DADES BIOGRAFIQUES

Sabem que naixque en esta ciutat de Valencia, Cap i Casal del Regne, pero desconeixem el lloc i la data.

Per diferents fonts hem sabut que era «prevere», llicenciat en Sagrada Teologia i beneficiat de la Seu. Consta tambe que fon vicari temporal, lo que hui diriem en termens canonics, rector gerent de la parroquia de Sant Andreu i vicari perpetual de l'Hospital General de Valencia. D'est ultim carrec fa referencia D. Hipolit Samper en la seua obra *Montesa ilustrada* quan diu: «Gerónimo Martínez de la Vega, vicaario perpetuo de la iglesia del Hospital General de esta ciudad, varón de los más noticiosos y antiquarios que ha tenido este Reyno.»

Esta important alabança de D. Hipolit Samper la podem tindre present, com a tema de fondo, a lo llarc d'est escrit.

Jeroni Martínez de la Vega verdaderament es va distingir com un gran poligraf, ya que a mes de ser especialiste en Sagrada Teologia, era un coneixedor molt complet de les diverses rames del saber d'aquell temps.

Si la seu biblioteca «pasmosa», segons ho afirma Samper, es un bon exponent de la seu gran cultura, be poden assegurar que, ademés del seu coneiximent molt perfecte de les llengües classiques, escrivia en valencià, castella, italia i portugues i que sabia a monto de geografia, història i ciència, «instrumentos de todas las facultades» tal com nos ho fan constar els ambients en que desplegava les seues activitats.

La seu important i famosa biblioteca, creada del no res, pel seu esforç i sacrifici personals, fou una de les mes selectes d'Espanya; aixina ho diu Josep Rodríguez en «Libros, impresos y manuscritos de todas ciencias y de todos los idiomas; en globos, esferas, mapas e instrumentos de todas las facultades; en esfígies de personas ilustres (varones y hembras) originales, de pincel y buril; en medallas, monedas y en otros adornos».

Esta biblioteca anà a parar a mans del seu nebot, el Dr. Laurea Martínez de la Vega, home molt relevant, juriste i lliterat, que exercí als carreus i que al morir, llegà la seu biblioteca a D. Hipolit Samper, el qual la va traslladar a Madrid. Diu D. Hipolit: «At heu ¡Heu! D.O.M. placuit e medio nobis adimere Laurianum charissimum, die 8 aprilis 1669, hora undecima post meridiem pulsata, cum generali fletu et dolore omnium valentinorum. Animae curam et sua omnia autographa mihi legavit cum testamento recepto per Laurentium Lança, not. Valentiae, die 3 aprilis dicti anni. Utinam scripta tanta, in manibus meis inutilibus, ne vilescant».

II. LA SEUA OBRA

En quant a l'obra i estil de Mn. Jeroni Martínez de la Vega va dir el beneficiat, com ell, Mn. Llorenç Assoris, volent comparar-lo a Lope de Vega:

«Enigmas, laberintos, versos, prosas.
retórico decir, estilo grave;
que, aunque no son de Lope, son de Vega.

Poques coses nos han quedat impresaes d'est autor. Segurament, de la seu època de regent de la parroquia de Sant Andreu es l'impressió d'una breu biografia que ell escriví d'un sacerdot valencià, mort en olor de santitat: «*Summa Enarratio Vitae et Obitus Francisci Hieronimi Simón, Valentini, eximia sanctitate Presbyteri. Valentiae, justa aedes Parrochialis Ecclesiae S. Andreae Apostoli, 1612*».

En la biblioteca de l'Universitat Lliteraria de la nostra ciutat hi ha un exemplar d'una obra de Mn. Jeroni Martínez de la Vega, editada per Felip Mey en 1.620: *Solemnies y grandiosas fiestas que la noble y leal ciudad de Valencia (h) a hecho por la beatificación de su Santo Pastor y Padre D. Tomás de Villanueva*.

La seu obra poetica, en una molt reduida part, ha quedat recopilada en algunes cronicques i en uns quats certamens lliteraris, publicats en occasio d'importants efemerides, celebrats en la ciutat de Valencia; en trobem en les obres de Joan Nicolau Crehuades, de Gaspar d'Aguilar i de Fra Vicent Gómez.

L'obra maxima del nostre Mn. Jeroni Martínez de la Vega, inacabada, fon *Teatro de varones ilustres valencianos*. Va ser realment un fort contratemps que no la poguera completar del tot, perque ya tenia arreplegades dades aclaridores sobre siscents autors valencians, i hi hauria segut, pert tant, el primer repertori d'escriptors valencians.

Ad esta obra es referix Josep Vicent del Olmo en la seu *Lithologia* quan diu «Valencia en todas edades tuvo varones excelentes que merecieron eternizar su nombre en láminas, mármoles y bronces cuyos elogios tiene a cargo otra pluma bien digna de tan alto assunto... (la del) licenciado Gerónimo Martínez de la Vega, vicario perpétuo del Hospital desta ciudad de Valencia, cuya insigne y copiosa biblioteca es una de las más celebradas maravillas que la ilustran y engrandecen.»

III. DENOMINACION DE LA LLENGUA

La veu d'un home de la categoria de Mn. Jeroni Martínez de la Vega no podia faltar en el cor de valencians que van afirmar, sense rodejos ni eufemismes, que la nostra llengua te un nom propi, diferenciat del nom de la llengua dels atres pobles que l'envolten, que està batejada, i ben batejada, des de fa sigles, i no es atre que el de llengua valenciana.

Fra. Vicent Gómez, en la seu obra *Los sermones y fiestas que la ciudad de Valencia hizo para la beatificación del glorioso padre San Luis Bertrán*, en la seu pagina 170, nos ha conservat unes quartetes de Mn. Jeroni, en les que diu clarament que la nostra llengua es denomina llengua valenciana.

Aixina puix com a final, transcriv estos versos del nostre autor Jeroni Martinez de la Vega a Sant Luís Bertrán:

«Lluís, la rahó ho demostra,
que, puix Valencia se honra
de ser vostra mare i nostra,
yo també, qual valencià,
vos lloe en la festa vostra.

Y que en llengua valenciana
vostres llaors comence este dia
la pròpia rahó ho demana,
que ès esta la llengua mia
i, en vós, la llengua més plana.»

170 *Flebas, y Sermones*
Redondillas por el mismo, en lengua
Valentiana.

Lluys la raho ho demostra,
que paix Valencia se honra
de ser vostra marc, y noltra,
yo també qual Valencia
vos lloet en la festa vostra.
Y que ab llengua Valenciana
vostres llaors comence est dia
la propria raho ho demana,
que es esta la llengua mia,
y en vos la llengua mes plana.

Que si ab versos elegans
honraruos Valencia vol,
entre versos Castellans,
per elegants qualscuol
tindra als nostres Valencians.
Mes puix lo principi es qui
de la festa queus preue,
de vos vull lloar aci
lo principi que tingue
vida que tingue aquest si.

Puix si es en vos prodigios,
tindreu sanctedad cumplida,
que sempre en semblants com vos
promet miracles en vida
prin-

Jeroni Martínez de la Vega, en els seus escrits deixa ben present que escrivia en Llengua Valenciana. Aixina ho demostra l'encapçalament dels versos reproduïts.

Joan Batiste Ballester

'IGLESIA Valentina es admirable en les seues obres i en els seus homens, homens tals com el doctor Joan Batiste Ballester que la van honrar i l'enaltiren.

Estem davant d'un home extraordinari, verdadera font, riu cabal, les aigües nitides del qual varen correr no solament pels solcs de Valencia, sino també pels d'uns altres pobles d'Espanya. Pero la força d'esta corrent impetuosa la duya ben a dins. Tota la seu vida desborda esperit, autentica gracia que, com un sortidor, salta de mil maneres en realitats terrenes i divinals.

La seu exquisita formacio integral el fa caminar a passos de jagant. Joan Batiste Ballester a penes si goja de les delicies de l'infancia, puix que la seu inteligençia precoç el fa madurar ben de pressa, encara que no deixa de ser chiquet i un adolescent encantador, al qui be podríem aplicar aquells versos de Federico García Lorca: «En abril de mi infancia yo cantaba».

I. DADES BIOGRAFIQUES

Fon batejat en la parroquia de Sant Martí de Valencia el dumenge, 21 de juliol de 1624, segons constava en els llibres sacramentals de bateig, desapareguts en 1936. Quan acabava de complir i estrenar els catorze anys, es graduava ja com a bachiller d'Arts en la nostra Universitat el dia 23 de juliol de 1638; i el dia 20 de juliol de 1640, abans de fer els desset anys, rebia el titul de mestre d'Arts.

En acabar estos estudis, començà els de Teologia, i el 16 d'abril de 1643 consegui el grau de bachiller, per culminar-los en el doctorat, als seus deneu anys, el dia 21 de maig de 1644. Totes estes notícies estan preses dels manuscrits 19 i 84 de la nostra biblioteca de l'Universitat Lliteraria. També nos consta que, sent encara molt jove, alcançà una catedra de Filosofia en la mateixa universitat.

En aquell jove de privilegi, tot irradiava un halo especial que el feia irresistible. Es veritat que Deu repartix els seus dons a qui vol i com vol, pero també ho es que l'home deu cooperar a l'acció divina. I aço

es precisament lo que va fer Joan Batiste Ballester: esforçar-se tenaçment per a ser un model de treball en un esforç digne del millor elogi.

A mes dels seus estudis de Gramatica, Filosofia i Teologia en els que es va destacar, era també un home ben versat en totes les rames del saber humà i molt expert en les llengües grega, hebrea i caldea.

Pero per damunt d'estes qualitats humanes, destacaven en Joan Batiste Ballester la seua eixemplar vida religiosa, la seua consagració plena a la pràctica de totes les virtuts del cristianisme, com una ofrena d'agraïment a Déu per tots els beneficis rebuts de la seua bondadosa mà.

En vigor ja, en la nostra Iglesia Valentina, les normes del Concili de Trento sobre els seminaris, Joan Batiste Ballester, fidel a la crida de Déu, deixà el brillant peregrinatge que li oferia el mon i sollicità del bisbe de València ser admés com a sacerdot diocesà, lo que li fou concedit.

El sacerdoti fou per ad ell el millor obsequi de Déu, i la seua resposta, la fidelitat. Per això procurava viure'l intensament i el reparatia a mans plenes per totes bandes, gastant-se i desgastant-se, com un nou Sant Pau, per als seus germans.

El pas del temps anava madurant la seua gran personalitat, i el fervor de la seua existència el feia adquirir l'autodomini i aplom de l'home equilibrat, generós, afable i ple de bonhomia.

Per aquells dies governava en la diocesis valenciana un arquebisbe de molta categoria, fra Pere d'Urbina, el qual, a mes d'arquebisbe era també virrei i capita general del Regne de València. Fou ell el promotor d'un famós sinodo diocesà. Est arquebisbe, perspicac ell, intui les grans qualitats del sacerdot Joan Batiste Ballester, i, en conseqüència, se'l nomenà capellà seu i son almoiner. No content en això, el va promoure al rectorat de la parroquia del Salvador, actualment desapareguda com a tal i agregada a la de Santa Monica. Després el nomenà rector de la seua parroquia natal, Sant Martí, per a mes tard fer-lo ardiaca de Sagunt, carrec del que va prendre possessió el dia 9 de desembre de 1652, complits els seus vintihuit anys d'edat.

El pontificat de fra Pere d'Urbina està marcat per les fites del doctor Ballester, que assistí al seu arquebisbe com a conseller en els moments més difícils del seu episcopat.

Per l'edicio de les *Constitucions Sinodals*, impresa en els tallers tipogràfics de Bernat Nogués l'any 1657, i de la que es conserva un exemplar enquadernat en pergamí en l'archiu parroquial de Sant Esteve, ben bé es pot colegir que el doctor Ballester fou un dels principals que van fer realitat aquell sinodo: en la pagina 289 hi apareix el seu nomenament com a examinador sinodal per als examens i provisió de beneficis rectorals, i en la pagina 292 figura el seu nomenament com a juge sinodal.

Quan fra Pere d'Urbina fou nomenat en 1658 arquebisbe de Sevilla, consegui, després de precs insistents, endur-se a la seu hispalense al doctor Ballester, qui va ser honrat en aquella diòcesis en diversos nomenaments, entre els quals resalta el de catedràtic de teologia.

Quan va morir l'arquebisbe Urbina i Montoya, el doctor Ballester retornà a València, la seua patria; i ací en esta nova etapa de la seua vida, es va destacar com a predicador i publiciste.

En quant a predicador, se'l denominà *Fénix de la predicación*. No hi havia celebració solemne, fora la que fora, a la que no s'invitava al doctor Ballester. Dels seus famosos sermons nos queda constància, perquè van ser editats alguns d'ells.

Les seues obres, com a publiciste, van ser moltes i molt importants.

Al qui començà ben primerenc a donar fruits tan assaonats, li va ser arrebatada la vida quan encara era relativament jove, als 48 anys d'edat. La seua defunció està registrada el 23 de setembre de 1672.

II. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

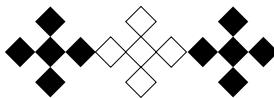
En quant al tema de la denominació de la nostra llengua valenciana, dec fer referència a l'edicio d'un sermo seu. Per ser una cosa molt curiosa i per aportar algunes dades biogràfiques de les que no he fet expressa menció, copie d'ell la primera pagina o portada, que diu: «Ramellet del bateig del Fill i Fillol de Valencia, el apostolich Sant Vicent Ferrer, que de les flors i violes que dix de les sues virtuts compongue en lo sermo que predica el doctor Juan Batiste Ballester, Artiacha de Morvedre, Mestre, Doctor i Catedràtic de Arts i Teologia, Examinador, Teolech i Sinodal, calificador i Jutge Ordinari en lo Tribunal de la Inquisicio.»

Esta obreta manà publicar-la el Colege Notarial de València i l'imprimí Jeroni Vilagrassa, junt al moli de Rovellar, en 1667. En ella el doctor Joan Batiste Ballester diu coses molt boniques de la nostra llengua valenciana. Encara que reconeix lo que hui s'ha vingut denominant unitat idiomàtica, reconeix també la superioritat de la llengua valenciana. Estes son les seues paraules: «Parlava lo valencià lengüage em Provença, tota la Güiana i França Gotica i ara en Catalunya, Regne de València, Mallorca, Menorca y Ivisia.»

Per lo tant, la llengua parlada en tots els pobles citats era la llengua valenciana, de la que diu que: «Es la millor de totes les d'Europa» i que ell això ho ha defes en «Publiques conclusiones» i que esta llengua valenciana ademés de la seua «Gracia, brevetat i concisio» es «molt sentenciosa, significativa, conceptuosa y aguda y te enfatica valentia, força y magestat en ses paraules».

Es curios que el doctor Joan Batiste Ballester, en esta introduccio o paraules al lector, no solament cante les alabances de la llengua valenciana, sino que descendix a detalls com este: «Te alvantatge la valenciana de tenir set vocals, perque en te dos de la O y dos de la E al modo de Omicrom y Omega y la I e Ypsilon dels Grecs, i aixi te tambe mes diphongos, perque diferent diptongo es el de deu, que es adverbi de conte, que Deu, quant es nom de nostre Senyor, o verb».

Moltes i molt belles coses mes diu de la nostra llengua valenciana el doctor Joan Batiste Ballester, en honor del qual i com a deute de gratitud, he volgut escriure este capitul.

PIEDRA
DE TOQUE DE LA
VERDAD.

PESO FIEL DE LA RAZON, QUE EXAMINA
el fundamento con que Valencia, y Huesca contienden,
sobre qual es la verdadera

Patria

DEL INVICTO MARTYR SAN LORENZO.

O B R A P O S T H V M A.

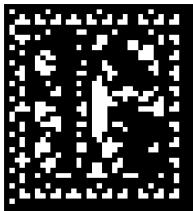
*ESCRIVIOLA EL DOCTOR IVAN BAVTISTA
Ballester Presbytero, Arcediano de Murviedro en la Santa Me-
tropolitana de Valencia, Cathedratico de Artes, y Theologia en
su Universidad, y en la de Sevilla, Juez Synodal, y Califi-
cador del Santo Oficio.*

DEDICOLA AL EXCELENTISSIMO SEÑOR
Don Melchor de Navarra y Rocafull, Cavallero de la
Orden de Alcantara, Collegial mayor, que fue en el de
San Salvador de Oviedo de la Universidad de Salamá-
ca: Duque de la Buita, del Consejo de su Magestad, y
Vicecanceller de la Corona de Aragon, de la Junta
del governo vniversal de la Monarquia
Española.

Con licencia en Barcelona : Por Sebastian de Co
mellas, Año 1673.

*Piedra de toque de la verdad. Peso fiel de la razón, que examina el fundamento con que
Valencia, y Huesca contienden sobre qual es la verdadera Patria del invicto martyr San
Lorenzo. Obra del Dr. Joan Batiste Ballester.*

Joan Nicolau Crehuades

EALMENT es per a mi un gran plaer trobar-me en un escritor segorbi, perque aço em dona ocasio de retre homenage a la capital de l'Alt Palancia, eixa terra entranyable conquerida als muslims per don Jaume I i agregada al nostre regne des de 1245.

I. DADES BIOGRAFIQUES

Em referixc concretament a mossen Joan Nicolau Crehuades, naixut en la ciutat i antiga seu episcopal de Sogorp, a on va fer els seus estudis elementals i els eclesiastics, fins a la seu ordenacio sacerdotal. Tambe consegui els graus de llicenciatura i doctorat en Teologia.

Nos consta que obtingue un benifet en la Santa Iglesia Catedral de la seu ciutat natal, i que, mes tart, es traslladà a Valencia, capital del Regne.

Per estar afincat en la nostra ciutat de Valencia, i en atencio a les seues qualitats excepcionals, va ser designat per al bon carrec de capellà de l'Hospital General, carrec que simultanejà en la predicacio sagrada i en el conreu de les lletres.

Del concepte que van tindre d'est escritor els seus contemporaneus, nos donen rao estos testimonis.

Mossen Pere Soriano, sacerdot valencià i mestre de prosodia en l'Universitat de Valencia, li dedicà est elogi:

«Sólo en el orbe es justo se eternice,
oh, Crehuades, tu nombre, pues merece
con pompa resonar de polo a polo,
y la suprema esfera te autorice,
puesto que, con razón, dulce te ofrece
Calíope su voz, su lira Apolo».

I el doctor mossen Francesc Soldevila, mallorqui i capellà tambe de l'Hospital General, no es va quedar minso en alabances al seu germa de vocacio i ministeri:

«Hoy trepa victorioso hasta la esfera,
aunque l'imbidia con dañado aliento
le combata con fuego, tierra i viento
sin poderla quebrar, con ser tan fiera
Este es Crehuades que, orgulloso, ufano
en prosa, en verso del Parnaso coro
hoy su virtud nos dexa averiguada.
Pues, como ayer, las armas en la mano,
hoy su pluma nos da racimos de oro
porque tu cepa fue la isla dorada».

II. OBRA LLITERARIA

Del doctor Crehuades, tot i que, a bon segur, ne va escriure algunes mes, únicament nos han aplegat dos obres impresaes, una de les quals li ha donat ben guanyada i justa fama: Esta es la crónica de les *Solenes i grandiosas fiestas que la noble i leal ciudad de Valencia ha hecho por el nuevo decreto que la Santidad de Gregorio XV ha concedido en favor de la Inmaculada Concepción de María, Madre de Dios i Señora nuestra, sin pecado original concebida*.

Es un volum en octau impres en Valencia, en els tallers tipografics de Pere Patrici Mey, l'any 1623, de mes de trescentes pagines, en signatures i reclams. N'hi ha un gravat candorós de l'Immaculada al dors de la portada, i que es repetix en la pagina 158. El llibre va dedicat als jurats de la ciutat, i transcriu documents, especialment el decret de S.S. el Papa Gregori XV, i relata alguns actes festius, i sobre tot, el certamen lliterari en gran profusió de poesies, quasi totes encapçalades en el nom dels seus autors.

L'altra obra es un *Sermón a las honras y exequias funerales que el insigne convento de N.P. San Francisco, de la ciudad de Valencia, hizo a la serenísima señora doña Isabel-Clara Eugenia de Austria, infanta de España, condesa de Flandes y señora propietaria de aquellos estados*. Esta obra està impresa també en Valencia, en els tallers de Joan Batiste Marzal, l'any 1634.

En l'obra impresa de mossen Joan Nicolau Crehuades apareixen composicions en vers i en prosa, que l'acrediten com a un bon escritor i un aventajat poeta d'una certa gracia i desimboldura en el bell dir.

Del seu eficaç espai nos dona conte l'escas espai de temps que destinà a la redacció de la seua obra *Solenes y grandiosas fiestas*. Ell mateix nos diu que «ha sido forçoso, en solo ocho dias y partes de sus noches, recoger y reducir, con excesivo trabajo, a breve suma tan solemnes fiestas.»

III. ¿VA ESCRIURE EN LLENGUA VALENCIANA?

Ademes de la narracio de tot lo succeit en Valencia en motiu de la promulgacio del nou decret del Papa Gregori XV, este llibre de Crehuades conté unes quantes peces poetiques del propi autor.

Pero lo mes important seria aclarir si est home, naixut en terres sogorbines, de tal modo assimilà la vida valenciana, que aplegà a escriure i a versificar en llengua valenciana. Per tal de saber-ho, no hi ha mes remei que fer un examen intern de l'obra.

N'hi ha dos coses clares, al meu entendre: que mossen Joan Nicolau Crehuades, a mes de croniste de les festes, missio que li van confiar els jurats de la ciutat, fon tambe l'encarregat del certamen lliterari al que van concorrer 31 poetes, ademes de l'autor dels versos, inscrits baix el titul de «Vexamen». ¿Aço com ho prove? Veja's: en l'obra, abans de la relacio de les poesies del certamen, n'hi ha un llarc escrit -p. 159-181- que du per titul «Certamen poetic... en su Iglesia Mayor, a 20 de noviembre de 1622». Al final es pot llegir esta frase: «Assí mismo adviertan los señores poetas que no van en esta justa papeles de los que me truxeron a este santo Hospital». Segons estes paraules, apareix mes que clar que mossen Crehuades, capellà i resident en l'Hospital General, era l'encarregat del certamen, puix que a ell anaven dirigides totes les poesies.

En quant a que si escrivia o no en llengua valenciana, tot depen de si es pot provar lo segon, aço es, si fon l'autor del nomenat «Vexamen». El dubte apareix perque en l'eixemplar de l'obra, guardat en la biblioteca de la nostra Universitat Lliteraria, hi figura un index escrit a mà que atribuix les poesies de la pagina 283 -que son part d'este «Vexamen»- a Marc Antoni Ortí.

Que el va escriure el propi Crehuades està ben clar, perque comença en estos paraules:

«Quando esta insigne ciudad
el cuidado me encargó del certamen, en verdad
que el aventurarme yo
tuve por temeridad.»

Lo que nos importa ara es saber si el va escriure tot o nomes la part castellana.

Per mes que alguns, com Ribelles Comín, accepten el fet com a consumat, crec que es deu fer un examen mes a fondo. En primer lloc, l'index de referencia es posterior a l'obra. Aixina, per exemple, quan cita a mossen Joan Batiste Pellicer, canonge de la Seu de Valencia, afig: «Después, obispo de Segorbe». Ademes, no es molt fidel, puix que, en referencia a mossen Crehuades, al citar el seu sonet de l'introduccio, diu que està escrit en «idioma vizcaino» quan realment es: «Avizcainado soneto», pero escrit en castella.

Pero inclus suponent que els versos de la pagina 283 foren escrits per Marc Antoni Ortí, n'hi ha d'ells tambe en les pagines 281, 282, 284 i 285.

En estos pagines apareix ben clar no solament que l'autor escrivia en idioma valencià, sino que li donava el nom de llengua.

Veja's, per eixemple, cóm en la pagina 282, quan fa mencio explicita de mossen Joaquim Sala, afirma:

«Dos vexamens ha volgut
mossen Sala, perque escriu
ab dos LLENGÜES, i ha perdut
en lo VALENCIA, puix diu
per dir "acudix", "acut".»

I en referir-se al doctor Joan Mora d'Aguirre, en una gracia molt fina, li fa esta critica:

«Del VALENCIA, en feliç hora,
ha fet ostentació franca
lo doctor micter Joan Mora,
qui, al venir de Salamanca
ni l'olvida ni l'ignora.
Sols repare en que sabra
de nou sa musa donosa
que, parlant en VALENCIA;
no es admes vocable "hermosa"
perqué es propi castella.»

Est es un dels aspectes de l'interessant figura de mossen Joan Nicolau Crehuades, segorbi, naixut en terres de parla castellana, pero que tambe sabe cultivar la LLENGUA VALENCIANA escrivint-la i parlant-la com a bon valencià.

SOLENES,
Y GRANDIOSAS
FIESTAS QUE LA NOBLE Y
REAL CIVDAD DE VALENCIA
hecho por el nuevo Decreto que la Santidad
de Gregorio XV. ha concedido en fauor de
la immaculada Concepcion de Maria
Madre de Dios y Señora nues-
tra, sin pecado original
concebida.

Con el Decreto de su Santidad, y el Certamen Poetico.

JOR FVAN NICOLAS CREVHADES
(esbytero, natural de la ciudad de Segorbe, y Ca-
pellán del Hospital General de esta
ciudad de Valencia.

Dirigidas a la virgen; y a los muy illustres señores
Jurados de esta Ciudad ofrecidas.

En Valencia, por Pedro Patricio Mey, junto
a San Martin. 1623.
vendense en la misma Emprenta:

Portada de l'obra que Joan Nicolau Creuades escrivi en motiu del Decret de Gregori XV concedit
en favor de l'Immaculada Concepcio de M^a. Valencia, 1623.

*Mostrar puede otra Ciudad
(que la dulce) mas riqueza
en festejar tu pureza,
pero no mas voluntad.*

Gravat interior i uns versos en honor a l'Immaculada Concepcio que li dedica
Joan Nicolau Creuades.

Joan Batiste de Valda i Moya

N atre gran valencià del sige XVII que tinc l'honor de presentar es Joan Batiste de Valda i Moya.

D'ell feu est elogi Joan de la Torre i Geràu en un inge-
nios joc de paraules, basat en el seu nom i llinage:

«Valda, valens, valde laude omni digne Joannes,
ecce ut fama tuo nomine laeta volat».

I tenint com a fondo les paraules evangeliques sobre Sant Joan Batiste, continua dient:

«Inter nascentres est major nemo Joanne:
inter scriptores, nemo Joanne magis».

Encara que el llenguage d'estos versos llatins nos parega hiperbolic, aci queda l'elogi: «Valent Joan Valda, dignissim de tota alabança: noves de bon auguri volen en el teu nom. Entre els escritors, no n'hi cap que li guanye a Joan (Valda).»

I. DADES BIOGRAFIQUES

Est escritor va naixer en Valencia, d'una familia de noble prosapia per l'any 1612. El seu llinage procedix de Viscaya, pero afincat en el Regne de Valencia des del sige anterior.

Son pare, Ferran Llorenç de Valda, fon un bon poeta; tambe els seus germans, Victoria i Pere, van destacar en les lletres i el darrer d'ells ocupà importants carrechs, tals com el de Jurat de la ciutat, el de diputat de la Generalitat i el de correu major de la ciutat i del Regne.

Criat per tant, en una llar ambientada pel resplendor del cult a les lletres, no es gens d'estranyar que Joan Batiste de Valda es dedicara al seu cultiu i estudi.

Alumne aventajat de l'Universitat valentina, consegui els graus de llicenciat i doctor en Dret: «Juris doctoris».

Com a juriste arribà a ser nomenat, en 1641, membre del tribunal examinador, de notaris que desijaven eixercir la seu professio dins del Regne de Valencia.

En la col·laboració del canonge mossen Eusebi Falcó, va escriure el famós discurs en defensa i a favor del marques de Leganés, successor de son pare, Ferran Llorenç de Valda en el Virregnat, quan nomes havia acabat de complir els seus vint anys d'edat. Est es el títol del discurs: «Discurso político, teológico y jurídico sobre la menor edad no impide, ni priva a uno de exercer Gobiernos y oficios públicos».

Acreditat com a jurisconsult per haver-ne donat proves mes que suficients, la ciutat, Cap i Casal del Regne, se'l designà com a advocat seu per a qualsevol dels afers o materies: «Urbisque advocati».

A la seua gran personalitat jurídica afig Joan Batiste de Valda la seua no menor aficio a les lletres, en les que es comporta com un mestre consumat en tots els seus escrits, tant en prosa com en vers.

II. LA SEUA OBRA

Actuà en els certamens i acadèmies del seu temps, no únicament com a concursant, sinó també com a secretari qualificador.

Per estes característiques tant seues li va ser adjudicada la regència de la secretaria i memories de la ciutat, des de 1661.

Del seu pas per estos carreus nos ha quedat la seua obra: *Libre de les assistencies dels senyors jurats de la ciutat de Valencia, tret i novament recopilat dels libres antichs, memories, Ordens Reals y Observacions de la Casa de la Ciutat.*

Al celebrar-se en Valencia les famoses i solemnissimes festes en honor i glòria de l'Immaculada Concepcio de la Santíssima Verge Maria, misteri sagrat sobre el qual el Papa Aleixandre VI havia publicat un breu que omplí de goig a la ciutat i al Regne, les autoritats locals li van encarregar oficialment al nostre Joan Batiste de Valda la redacció i publicació de la crònica de tots eixos actes, cosa que va dur a bon terme, en molta destresa, en el seu llibre *Solemnes fiestas que celebró Valencia a la Inmaculada Concepción de la Virgen María, por el supremo decreto de N. SS. Pontífice Alejandro VI*, editat en Valencia, en l'obra-dor de Jeroni Vilagrassa, impressor de la ciutat, en lo carrer de les Barques l'any 1663.

Este gran valencià moria, sis anys després.

III. DENOMINACIÓ DE LA LLENGUA VALENCIANA

Per tal de desenvolupar el tema de la denominació de la llengua valenciana en Joan Batiste de Valda i Moya, nos valdrem exclusivament de

la seu *Cronica sobre les festes de la Concepcio Immaculada de la Verge Maria, Mare de Deu*.

En est interessant i famos llibre, dins del qual apareixen composicions valencianes, castellanes, llatines i portugueses, repetix, ben abundantment, per cert, que la denominació de la llengua del Regne de València es la de LLENGUA VALENCIANA.

A fi de comprovar-ho, digam que, a lo llarc de la *Cronica*, abans de les composicions valencianes, posa el tema en llatí i, a continuació, afeg: «*Lletra Valenciana*».

He tingut la pacient curiositat de contar les voltes que repetix «lletra valenciana» i si no m'ha fallat la suma, en son quarantatres.

En moltes de les seues pagines, anuncia: «Décimas valencianas» «quintillas valencianas», «redondillas valencianas», «coplas valencianas».

Pero al descriure una de les carrosses, el gravat de la qual apareix en l'obra, diu textualment: «... En el medio del plano del carro iva una prensa de la Impresión, donde los oficiales de ella, vestidos en forma angelical, no se davan manos a imprimir y esparcir (en nuestro IDIOMA [VALENCIANO], escritas de elegante estilo y agudo concepto), estas coplas» (pag. 278, numeracio, per cert, trastocada).

Tal com es veu, Joan Batiste de Valda i Moya, repetix, una i mil voltes, aixo d'idioma valencià, cobles valencianes, decimes valencianes, quartetes valencianes, quintetes valencianes... per a que no capia cap genero de dubte.

I per acabar, una referencia molt personal: En un periodic de València, un senyor «clergue», a qui yo no he nomenat mai en els llibres meus ni en els meus escrits, diu que els filolecs emetran un dia el seu juï critic sobre la meua obra.

Permeteu-me, benvolguts amics llectors, que recorde ací i ara una frase del doctor Marc Antoni d'Orellana, referida a Ponz:

«Malignante, mordaz envidia».

No em fa por ni m'esglaya el juï, per molt critic que ho siga, dels senyors filolecs, als qui tinc molt de respecte; pero yo no faig filologia. Si em preocupa, i no poquet, el juï del meu poble –que ya s'ha expressat clarissimamente–, porque es ell, el poble, qui fa la llengua, i no els filolecs, i ell m'enten i em comprén.

I este poble nostre, que tant deu aguantar, respon hui en veu clara i potent, tal com vam respondre els nostres antepassats i Joan Batiste de Valda, dient: «La nostra llengua es la valenciana».

Esta es la veu de tot un poble; i sorts, molt sorts, cal que estiguuen tots els qui no vullguen oir-la ni tampoc fer-la seu. Pijor per ad ells.